

KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doç. Dr. Nihat IŞIK*

ÖZET

2008 küresel finansal krizi birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gibi Türkiye’yi de önemli ölçüde etkilemiştir. IMF verilerine göre, ABD’de 2007 yılında GSYH büyüme oranı %1.9 iken, 2009’da %3 daralmıştır. Türkiye’de ise 2007 yılında GSYH %4.7 büyürken, 2009 yılında %4.8’lik bir daralma yaşanmıştır. İşsizlik oranı bakımından da krizden önemli ölçüde etkilenen ABD’de 2009 yılında işsizlik oranı %9.3 düzeyine yükselmiş, Türkiye’de ise söz konusu oran anılan yılda %14 gibi oldukça yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Dış ticaret rakamları incelendiğinde de krizin etkileri açıkça görülmektedir. Örneğin, 2009 yılında ABD’nin mal ve hizmet ithalat ve ihracatı sırasıyla %13.5 ve %9.1 oranında bir azalma gösterirken, Türkiye’de anılan göstergeler açısından daralma oranı aynı dönemde %12.4 ve %8 olarak gerçekleşmiştir. Küresel finansal krizin ortaya çıkması özellikle ABD, Japonya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde ticareti kısıtlayıcı ve bozucu politika tedbirlerinin artmasına yol açmıştır. Rakamlara bakıldığında, bir yıl içerisinde hükümetler tarafından toplam 297 adet komşuyu fakirleştiren korumacı politikanın uygulandığı görülmektedir. Küresel krizin ABD ve Türkiye’nin dış ticaretine ve dış ticaret politikalarına etkilerinin incelendiği bu çalışmada da, krizin her iki ülkenin dış ticareti üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu ülkelerin krizin etkilerini hafifletme noktasında korumacı ticaret politikalarını proaktif bir biçimde kullandıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 2008 Küresel Finansal Krizi, Dış Ticaret, Türkiye, ABD.

JEL Kodları: G01, F10.

THE EFFECTS OF GLOBAL CRISIS ON FOREIGN TRADE OF THE UNITED STATES AND TURKEY

ABSTRACT

The 2008 global financial crisis has significantly affected both developed and developing countries such as Turkey. According to IMF data, while GDP growth rate in the US in 2007 was 1.9%, it was- 3% in 2009. Similarly, while Turkey’s GDP grew by 4.7% in 2007, it contracted by %4.8 in 2009. The crisis raised the unemployment rate in both countries; in 2009 it was 9.3% in the US and 14% in Turkey. Foreign trade figures explicitly show the effects of

* Kırıkkale Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü, nihatis@hotmail.com

the crisis. For instance, the import and export of goods and services in the US in 2009 decreased by 13.5% and 9.1%, respectively. Effect of the crisis on the Turkish foreign trade was similar; export and import decreased by 12.4% and 8%, respectively. One of the most important results of the global financial crisis was the increase in the trade restriction and distortion policy measures, especially in developed countries such as the US, Japan, and England. According to the related data, governments implemented a total of 297 beggar-thy-neighbor policy measures in a year. The purpose of this study is to analyze the effects of global crisis on foreign trade and foreign trade policies in the United States and Turkey. According to our findings, the global financial crisis had a significant negative effect on the foreign trade in both countries. Furthermore, the governments in both countries used protectionist trade policies in a proactive manner to mitigate the effects of the crisis.

Keywords: 2008 Global Financial Crisis, Foreign Trade, Turkey, USA.

JEL Classification: G01, F10.

GİRİŞ

Mishkin'in (1996: 39) yaygın kabul gören tanımına göre finansal kriz, "yanlış seçim ve ahlâki tehlike sorunlarının giderek kötüleşmesi sonucu verimli yatırım olanaklarına sahip finansal piyasaların fonlarını etkili biçimde kanalize etme etkinliklerini kaybetmeleri nedeniyle ortaya çıkan doğrusal olmayan bir bozulmadır". Dünyada yaşanmış en büyük kriz olan 1929 Ekonomik Buhranı'ndan bu yana gerek küresel, gerekse de bölgesel düzeyde birçok kriz yaşanmıştır. Bu krizlerin sonuncusu ise, 2007 yılı ortalarından itibaren izleri görülmeye başlayan, özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kökenli büyük yatırım bankalarından Lehman Brothers'ın iflas etmesiyle etkileri daha da artan ve literatürde 1929 Ekonomik Buhranı'ndan bu yana karşı karşıya kalınan en büyük kriz olarak nitelendirilen 2008 küresel finansal krizidir.

Kriz ortamında ABD, Japonya ve birçok Avrupa Birliği (AB) ülkesinde ekonomik büyüme oranlarında düşüş gözlenmiştir. Bu düşüş doğal olarak istihdamda gerilemeyi de beraberinde getirmiştir. Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre, 2008 yılında dünya genelinde istihdam 14 milyondan fazla azalmıştır. Gelişmiş ekonomiler ve yükselen piyasalarda mal ve hizmet ihracatı açısından ticaret ciddi biçimde gerilemiştir (Nanto, 2009:4-5). Kriz, gelişmekte olan ülke piyasalarında da önemli bir daralma yaşanmasına yolaçmıştır. Uluslararası ticaretin daralması küresel ekonominin küçülmesine ve daha fazla işsizlik ve yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kısaca, küresel ticaretteki azalma küresel ekonomiyi önemli ölçüde etkileyen oldukça ciddi bir probleme dönüşmüştür (Liu, Pannell ve Liu, 2009: 499). Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verilerine göre, dünya mal ihracatı 2008 yılında 16.1 trilyon dolar seviyesine ulaştıktan sonra, 2009 yılında %21 gibi eşsiz bir düşüş yaşayarak 12.5 trilyon dolar düzeyine gerilemiştir. Bu rakam büyük bunalımdan sonraki en ciddi daralmayı temsil etmektedir. Bu büyük daralmayı takiben küresel mal ihracatı tekrar artmaya başlamış ve 2010 yılında 15.3, 2011 yılında ise 18.2 trilyon dolar düzeyine yükselmiştir. Benzer eğilim mal ithalatı için de sözkonusudur.

Küresel krizin ortaya çıkması özellikle ABD, Japonya, Avrupa ülkeleri ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde ticareti kısıtlayıcı ve bozucu politika tedbirlerinin artmasına yol açmıştır. Brezilya, Çin, Meksika, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Rusya Federasyonu gibi yükselen ekonomiler de gelişmiş ülkeleri takiben ticareti önleyici bazı tedbirleri uygulamaya sokmuşlardır. Rakamlara bakıldığında, bir yıl içerisinde hükümetler tarafından toplam 297 adet komşuyu fakirleştiren korumacı politikanın uygulandığı görülmektedir (Evenett, 2009: 3)¹.

Dört bölümden oluşan çalışma şu şekilde tasarlanmıştır. Birinci bölümde 2008 küresel finansal krizi hakkında verilecek genel bilginin ardından, krizin Türkiye ve ABD'nin seçilmiş göstergelerinde meydana getirdiği etkiler kriz öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde 2004-2011 yılları arası veriler çerçevesinde analiz edilecektir. İkinci bölümde Türkiye ile ABD arasındaki dış ticaretin profili ve krizin iki ülke dış ticareti üzerindeki etkilerine değinilecektir. Böylece çalışmanın, söz konusu göstergeler açısından Türkiye ve ABD'nin küresel krizden ne şekilde etkilendiğinin anlaşılmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Üçüncü bölümde ise kriz sonrası Türkiye'de ve ABD'de uygulanan dış ticaret politikalarının iki ülke dış ticaretine etkileri ile dış ticarete yaşanan sorunlar hakkında bilgi verilecek ve uygulamaya konulan anti-kriz politikaları bağlamında bazı çıkarımlarda bulunulacaktır. Çalışma sonuç ve değerlendirme ile tamamlanacaktır.

1. 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİ

ABD'de başlayıp, başta Avrupa olmak üzere hızla dünyaya yayılarak küresel ölçekte büyük bir krize dönüşen 2008 küresel finansal krizi öncelikle ABD konut piyasasında ortaya çıkmış, ardından diğer sektörlere ve dünyaya yayılmıştır. Krizin nedenleri olarak; finansal yapıdaki değişim ve faiz oranlarındaki uyumsuzluklar, konut (mortgage) kredilerinin yapısının bozulması, şeffaflık ve derecelendirme kuruluşları, düzenleyici kuruluşlar ve menkul kıymetleştirme üzerinde durulmaktadır. Finansal piyasalar açısından son yıllarda oldukça yaygınlaşan ve ünlü spekülâtör Warren Buffet'in *zaman bombası* olarak tanımladığı türev ürünlerin denetimsiz yapısı da krizde önemli bir role sahiptir². Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements-BIS) verilerine göre, kredi türevlerinin en yaygın kullanılanlarından olan Kredi Temerrüt Swaplarının (Credit Default Swap-CDS) 2004 yılında yaklaşık 3.3 trilyon dolar olan hacmi, 2007 yılının Haziran ayında yaklaşık 13 kat artarak 42.6 trilyon dolara yükselmiştir. Bir diğer önemli kredi türev çeşidi olan Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri (Collateralized Debt Obligations-CDO) ihracı 2006 yılında 2004 yılına göre yaklaşık 3.5, bir önceki yıla göre ise 2 katlık bir artış sergilemiştir. Konut piyasasında 2007 yılında 2006'ya göre küçük bir gerileme yaşanmış ve 2008 yılında ise piyasa adeta çökmüştür. 31 Aralık 2008 itibariyle türev ürünlerin en fazla ticaretini

¹ Bu politikalara diğer bazı ticari kaygılar da eklendiğinde sayı 353'e yükselmektedir.

² Bu nedenler hakkında detaylı bilgi için, Işık ve Tünen (2011)'e bakılabilir.

yapan JP Morgan Chase Bank'ın elindeki toplam türev ürünün piyasa değeri yaklaşık 79 milyar dolar iken, ikinci sıradaki Bank of America'nın elinde yaklaşık 36 milyar dolarlık türev ürün bulunmaktadır (Işık ve Tünen, 2011: 42).

Krizle birlikte finans kesimindeki bozulmanın karşılıklı bağımlılığın doğal bir yansıması olarak reel kesime de sıçraması kaçınılmazdı. Kriz başta büyüme, işsizlik, enflasyon gibi reel ekonomik değişkenler olmak üzere birçok makroekonomik göstergede bozulmalara neden olmuştur. Tablo 1, dünyada kriz öncesi ve sonrası yaşanan gelişmeleri ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Tablodan kriz sonrası sözkonusu göstergelerde meydana gelen bozulma açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim kriz öncesi 2004 ve 2007 yıllarında %4.9 ve %5.4 olan büyüme oranı 2008 yılında %2.8'e gerilemiş, 2009'da %0.6'lık bir daralma yaşanmıştır. Dünya ekonomisi 2010 yılından itibaren toparlanmaya başlamış ve anılan yılda %5.1, 2011'de ise %3.8 büyüme kaydedilmiştir.

Enflasyon oranı 2007 yılında %4 iken, 2008 yılında %6'ya çıkmış, 2009'da ise durgunluğun etkisiyle %2.4 seviyesine gerilemiştir. Takip eden dönemde ekonomilerde yaşanan toparlanmanın etkisiyle 2010'da %3.7, 2011 yılında ise %5'e yükselmiştir.

Mal ve hizmet ithalat ve ihracat hacminde birbirine benzer bir eğilim yaşanmış ve her iki göstergede de 2004-2007 arasında ortalama %9 büyüme yaşanmıştır. 2008 yılında %3 seviyesine gerileyen her iki göstergede de krizin asıl yıkıcı etkilerinin görüldüğü 2009 yılında %10'luk bir gerileme ortaya çıkmıştır. Bu büyük düşüşün ardından toparlanma başlamış ve 2010 yılında %12.5'lik bir artış gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler (Dünya)

YILLAR/ GÖSTERGELER	GSYH (sabit fiyatlarla, % değişim)	ENFLASYON (ortalama tüketici fiyatları, yıllık % değişim)	MAL VE HİZMET İTHALAT HACMİ (% değişim)	MAL VE HİZMET İHRACAT HACMİ (% değişim)	CARİ HESAP DENGESİ*	
KRİZ ÖNCESİ	2004	4.874	3.568	10.905	10.409	-3.226
	2005	4.556	3.755	7.81	7.618	33.185
	2006	5.254	3.705	8.903	9.414	213.41
	2007	5.412	4.049	7.96	7.711	311.911
KRİZ SONRASI	2008	2.801	6.003	3.263	2.767	191.593
	2009	-0.574	2.433	-10.746	-10.018	220.693
	2010	5.137	3.671	12.532	12.575	315.709
	2011	3.833	4.891	5.907	5.754	387.923

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2012,* Milyar Dolar

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, Erişim Tarihi:
02.12.2012

2005-2007 arasında ciddi miktarda olan cari fazla, 2008 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %40 azalarak 191.6 milyar dolara gerilemiştir. İzleyen dönemde artış eğilimi başlamış ve 2010 yılında kriz öncesi düzeyine tekrar gelmiştir.

Dünya ekonomisine ilişkin bu genel bilgilerden sonra aşağıda ABD ve Türkiye’de kriz öncesi ve sonrası yaşanan gelişmeler daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2. TÜRKİYE İLE ABD ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

Türkiye ile ABD arasında uzun yıllar savunma ağırlıklı olan ilişkiler 1990’lı yılların başında, "zenginleştirilmiş ortaklık" (*enhanced partnership*) kavramı çerçevesinde ele alınmaya başlanmış ve son yıllarda "stratejik ortaklık" olarak geliştirilmiştir. Diğer taraftan AB’nin Türkiye’ye bakış açısı SSCB’nin dağılmasını takiben değişmeye ve iki ülke arası ilişkilerde ekonomik boyut ön plana çıkmaya başlamıştır. 1995 yılında ABD’nin Türkiye’yi gelişen 10 büyük pazar arasında ilan etmesi Amerikan özel sektörünü Türkiye’ye yöneltmede önemli bir teşvik unsuru olmuştur (Gülsoy ve Koca, 2012: 68).

Bu kısımda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler kriz öncesi ve sonrasını kapsayacak biçimde (2004-2011) özellikle dış ticarete yaşanan gelişmeler özelinde incelenecektir.

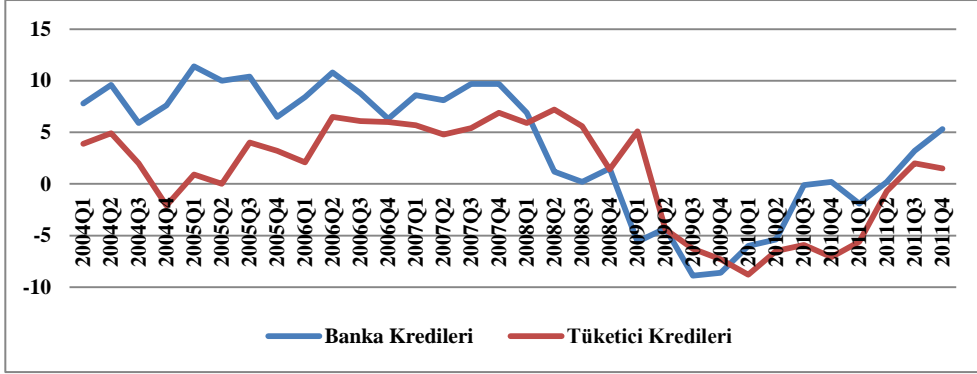
2.1. Kriz Öncesi ve Sonrası ABD ve Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü

Bu kısımda finans sektörü ve reel sektör üzerinde ciddi etkileri olan krizin seçilmiş göstergeler özelinde analizi yapılacaktır. Bu kapsamda; banka ve tüketici kredileri, GSYH, toplam yatırımlar, net hükümet borcu, enflasyon ve işsizlik oranı göstergeleri ele alınacaktır. Dış ticaret sektöründe yaşanan gelişmeler ise izleyen bölümde ele alınacaktır.

ABD’de 2004-2011 döneminde ticari banka ve tüketici kredilerinin gelişiminin yer aldığı Şekil 1’den de görülebileceği gibi, kriz öncesinde gerek ticari banka, gerekse de tüketici kredilerinde inişli-çıkışlı bir trend yaşanmıştır. Banka kredilerinde 2006 yılının son çeyreğinde yaklaşık %7 olan yıllık değişim, izleyen dönemde artış eğilimini sürdürmüş ve 2007 yılının son çeyreğinde %10 düzeyine çıkmıştır. Ancak, 2008’in üçüncü çeyreğinde yıllık yüzde değişim ciddi bir azalmayla sıfıra inmiş, ardından 2009 yılı ilk çeyreğine kadar artış eğilimine girmiş, ancak bu dönemden sonra keskin bir düşüşle 2009 üçüncü çeyreğine geldiğinde yaklaşık -%8 düzeyine gerilemiştir. Bu dip seviyeden sonra 2010 son çeyreği dışında sürekli olarak artmıştır.

2006 yılının ilk çeyreğinde kayda değer bir artışın olduğu tüketici kredilerinde 2008 yılının ikinci çeyreğine kadar ciddi bir dalgalanma olmamış, ardından 2009’un ilk çeyreğine kadar azalma ve artış birbirini izlemiş, izleyen süreçte banka kredilerindeki daralmaya paralel olarak 2010 yılı ilk çeyreğine kadar önemli bir gerileme yaşanmıştır.

Şekil 1: ABD’de Ticari Banka ve Tüketici Kredilerinin Gelişimi, Yıllık Değişim (%)



Kaynak: Board of Governors of Federal Reserve System, Data Download Program, <http://www.federalreserve.gov/datadownload/>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

Tablo 2’de ise Türkiye’de tüketici kredilerinin 2004-2011 yılları arası gelişimi yer almaktadır. Tablodan da izlenebileceği gibi, 3.4 milyon kişinin 21.3 milyar TL tüketici kredisi kullandığı 2004 yılında kanuni takip sayısı 60’dır. Takip eden yılda yaklaşık 2 kat artan tüketici kredisi 39 milyar TL’ye yükselmiş, kanuni takip sayısı ise neredeyse 2.5 kat artarak 146’ya çıkmıştır. Artış eğilimi izleyen dönemde de sürmüş, 2008 yılında 55 milyar TL’ye yükselen tüketici kredilerini kullanan sayısı yaklaşık 6 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu yıl içerisinde kanuni takip sayısı ise bir önceki yıla göre dikkate değer bir artışla 1892 kişiye çıkmıştır. 2009’da kredi miktarı %20 artarken, kanuni takip sayısı %75 artmıştır. Gerek 2008, gerekse de 2009 yılında kanuni takip sayısındaki artış krizin etkisini göstermesi açısından anlamlıdır. Nitekim krizin etkilerinin hafiflediği 2010 yılında tüketici kredileri %50 artış gösterirken, kanuni takip sayısı %20 azalmıştır.

Tablo 2: Türkiye’de Tüketici Kredilerinin Gelişimi, Milyon TL*

Dönem	Toplam	Kullandırılan**			
		Miktar	Kişi Sayısı, (Adet)	İdari Takip Sayısı	Kanuni Takip Sayısı
2004		21.344	3.396.145	0	60
2005		39.384	9.209.824	15	146
2006		41.604	4.978.965	4	281
2007		49.853	5.337.247	12	985
2008		55.246	5.838.184	28	1.892
2009		66.129	6.540.736	61	3.384
2010		103.019	8.041.700	106	2.694
2011		112.827	8.966.464	44	1.625

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği,

http://www.tbb.org.tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistik_Raporlar.aspx

Erişim Tarihi: 29.11.2012. *Tüketici kredisi veren tüm bankaların toplulaştırılmış bilgilerini içermektedir.

**İlgili dönem içerisinde gerçek kişilerce kullanılan ve ticari amaçlı olmayan bireysel tüketici kredilerini kapsamaktadır. Kredili mevduat hesaplarını içermemektedir.

Ahlâki tehlike ve yeni sistem tartışmalarını da beraberinde getiren kriz, her ne kadar ABD finansal sektöründe başladıysa da, kısa sürede reel sektöre de yansımış, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke ekonomisini derinden etkilemiştir.

Tablo 3’de, ABD ve Türkiye’nin seçilmiş makroekonomik göstergelerinin küresel kriz öncesi ve sonrası gelişimi görülmektedir. Ele alınan tüm göstergelerde krizin ABD ve Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini görmek mümkündür. Öyle ki, ABD’de GSYH 2004-2008 döneminde artış eğiliminde iken, 2009 yılında bir önceki yıla kıyasla yaklaşık olarak 350 milyar dolar küçülmüştür. Türkiye’de de kriz öncesi dönemde GSYH sürekli olarak artış göstermiş, ancak krizin etkilerinin daha yoğun hissedildiği 2009 yılında yaklaşık 116 milyar dolar azalmıştır. Ekonomilerin daralmasına bağlı olarak işsizlik oranlarında da ciddi artışlar yaşanmıştır. Örneğin, 2008 yılında ABD’de işsizlik oranı %5.8 iken, 2009 yılında %9.3 düzeyine yükselmiştir. Türkiye’de ise aynı dönemde işsizlik oranı %10.9’dan %14 seviyesine çıkmıştır. Ekonomilerde meydana gelen daralma nedeniyle enflasyon oranlarında ise kayda değer düşüşler gözlenmiştir. ABD’de 2008’de %3.8 olan sözkonusu oran, 2009 yılında ciddi bir azalışla -%0.3 düzeyine gerilemiştir. Türkiye’de krizin başlangıç yılında %10.4 olan enflasyon oranı, krizin derinleştiği 2009 yılında yaklaşık %40 azalarak %6.2 seviyesine inmiştir.

Tablo 3: Türkiye ve ABD’nin Seçilmiş Makroekonomik Göstergeleri

Göstergeler	TÜRKİYE					ABD				
	GSYH, Cari Fiy. Milyar Dolar	Toplam Yatırımın GSYH İçer. Payı	Enflasyon Ort. Tük. Fiy. (% Değ.)	İşsizlik Oranı, Toplam İşgücü İç. Payı	Hükümetin Net Borcu, GSYH İçer. Payı	GSYH, Cari Fiy. Milyar Dolar	Toplam Yatırımın GSYH İçer. Payı	Enflasyon Ort. Tük. Fiy. (% Değ.)	İşsizlik Oranı, Top. İşgücü İç. Payı	Hükümetin Net Borcu, GSYH İçer. Payı
Yıllar	Kriz Öncesi					Kriz Öncesi				
2004	392.206	19.390	8.598	10.250	54.652	11853.2	19.749	2.668	5.542	49.110
2005	482.685	19.990	8.179	10.592	45.572	12622.9	20.314	3.366	5.083	49.228
2006	529.187	22.055	9.597	10.212	38.543	13377.2	20.574	3.222	4.608	48.577
2007	649.125	21.068	8.756	10.244	32.244	14028.6	19.615	2.867	4.617	48.192
	Kriz Sonrası					Kriz Sonrası				
2008	730.318	21.782	10.444	10.945	32.816	14291.5	18.086	3.817	5.800	53.767
2009	614.417	14.938	6.251	14.028	38.520	13973.6	14.715	-0.327	9.275	65.759
2010	731.293	19.523	8.566	11.887	35.959	14498.9	15.469	1.646	9.625	73.199
2011	774.336	23.820	6.472	9.792	33.850	15075.6	15.489	3.142	8.95	80.284

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2012,

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, Erişim Tarihi: 02.12.2012

Tablodan da görülebileceği gibi, her iki ülkede de krizin yaşandığı yıllarda hükümet borçlarında artışlar yaşanmış olması, bu ülkelerin, krizin etkilerini hafifletme

konusunda Keynesyen politikalar eşliğinde ekonomide proaktif³ bir rol oynadıklarına işaret olabilir. Kriz sonrası dönemde ele alınan ülkelerde gerek GSYH'nın artış göstermesi, gerekse de işsizlik oranlarının düşmesi resesyon sürecinden uzaklaşıldığını ortaya koymaktadır.

2.2. Kriz Öncesi ve Sonrası Türkiye'nin ABD İle Dış Ticaretinin Profili

Bu kısımda kriz öncesi ve sonrası dönemde Türkiye ile ABD'nin dış ticaret profili, temel dış ticaret göstergeleri ve Uluslararası Ticaret Merkezi tarafından hazırlanan Ticaret Performans Endeksi özelinde incelenecektir. Kriz öncesini ve sonrasını yansıtmak üzere 2007 ve 2009 yıllarına ait endeksler kullanılmıştır.

Türkiye ve ABD'nin dış ticaret göstergelerinin gelişiminin yer aldığı Tablo 4'den de görülebileceği gibi, 2008 ve 2009 yıllarında Türkiye ve ABD'nin mal ve hizmet ithalatı hacminde daralma yaşanmış ve Türkiye'de anılan yıllarda mal ve hizmet ithalatı hacmi sırasıyla %1.4 ve %12.4 oranında gerilerken, ABD'de ise aynı sırayla %2.7 ve %13.5 daralma olmuştur.

Tablo 4: Türkiye ve ABD'nin Dış Ticaret Göstergeleri

Göstergeler		Birim	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	Mal ve Hizmet İthalatı Hacmi	% Değişim	22.021	12.648	7.881	14.221	-1.356	-12.423	20.877	11.869
	Mal İthalatı Hacmi		20.486	12.325	8.458	12.826	-2.052	-13.214	21.355	13.060
	Mal ve Hizmet İhracatı Hacmi		17.621	12.188	7.608	10.536	7.173	-8.09	5.12	6.39
	Mal İhracatı Hacmi		13.757	12.325	12.229	11.313	6.060	-8.106	6.354	6.231
	Cari İşlemler Dengesi	Milyar \$	-14.431	-22.309	-32.249	-38.434	-41.524	-13.370	-46.643	-77.141
		GSYH'ya Oranı	-3.679	-4.622	-6.094	-5.921	-5.686	-2.176	-6.378	-9.962
ABD	Mal ve Hizmet İthalatı Hacmi	% Değişim	11.091	6.145	6.098	2.408	-2.688	-13.534	12.481	4.779
	Mal İthalatı Hacmi		11.072	6.794	5.921	2.599	-3.839	-15.599	14.865	5.182
	Mal ve Hizmet İhracatı Hacmi		9.547	6.750	8.969	9.303	6.102	-9.133	11.137	6.682
	Mal İhracatı Hacmi		8.527	7.536	9.422	9.748	6.330	-11.964	14.292	7.173
	Cari İşlemler Dengesi	Milyar \$	-628.521	-745.773	-800.621	-710.304	-677.134	-381.898	-441.952	-465.928
		GSYH'ya Oranı	-5.303	-5.908	-5.985	-5.063	-4.738	-2.733	-3.048	-3.091

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2012,

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/index.aspx>, Erişim Tarihi: 02.12.2012

Benzer eğilim her iki ülkenin mal ve hizmet ihracatı hacmi için de geçerlidir. 2009 yılında mal ve hizmet ihracatı hacmi, Türkiye'de %8.1, ABD'de ise %9.4 daralmıştır. İhracatta yaşanan küçülme, ithalat hacmindeki daralmadan daha düşüktür.

³ Proaktif, belirli bir konuda inisiyatifli ele alan demektir ve İngilizce karşılığı 'protection' olan korumacılığın anlamı ile örtüşmektedir. Korumacılık, genellikle serbest ticaretin zafiyetleri-handikapları ve merkantilizmden beklenen yararlar olmak üzere iki ayak üzerinde yürümektedir (Kalaycı, 2011: 70).

Ele alınan dönemde cari açığın gelişimi incelendiğinde, Türkiye’de 2004 yılında cari açığın GSYH’ya oranı %3.68 iken, kriz öncesi 2007’de %5.9 düzeyine çıkmış, krizin ardından ithalatın ihracattan fazla daralmasının etkisiyle %2.2 seviyesine gerilemiştir. Kriz sonrası ekonomide yaşanan genişlemeye paralel olarak 2010 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık üç kat artarak %6.4 seviyesine çıkmıştır. Şüphesiz, yatırım ile ara mallarında ve enerjide ithalata bağımlılığının yüksek olması, Türkiye’de cari işlemler konusunda bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Cari açığın giderek tehlikeli boyutlara ulaşması karşısında 2011 yılı içerisinde bir dizi önlem alınmıştır. Sigara, alkollü içki, cep telefonu ve 1600cc motor gücünün üzerindeki araçlarda özel tüketim vergilerinin artırılması bu önlemler arasındadır. ABD’de ise, 2004-2008 arasında %4.7-%6 bandında seyreden cari açığın GSYH içerisindeki payı, kriz sonrası 2009 yılında ciddi oranda düşüş kaydederek %2.7 seviyesine gerilemişse de izleyen yılda tekrar %3 düzeyine çıkmıştır.

Uluslararası Ticaret Merkezi tarafından sektör ve ülkelerin ihracat performanslarının boyutlarını değerlendirmek ve izlemek için Ticaret Performans Endeksi geliştirilmiştir. Sözkonusu endeks, 180 ülkeyi ve 14 farklı sektörü kapsamaktadır. Belirli bir ihracat sektörünün diğer ülkelerdeki sektörler ile karşılaştırıldığında ne kadar rekabetçi ve çeşitlendirilmiş olduğunu ortaya koyan endeks, ihracat ürünlerinin ve pazarlarının çeşitlendirilmesini izlemenin yanı sıra, dünya pazar paylarındaki kazançları ve kayıpları ortaya çıkartan ve bu değişikliklerin altında yatan faktörlere ışık tutan temel performans özelliklerini kapsamaktadır. Anılan endeks nicel yaklaşımlar tarafından sınırlanmasına rağmen, bir ülkenin sektörel ihracat performansı ile karşılaştırmalı ve rekabetçi avantajlarının genel görünümü hakkında sistematik bilgi sağlamaktadır (www.legacy.intracen.org).

Türkiye’nin 2007 ve 2009 yılları endeks göstergelerinin yer aldığı Tablo 5’ten de izlenebileceği gibi, ulusal ihracatta temel mamuller, ulaşım ekipmanı ve giyim ön planda olan sektörlerdir. Mineraller ve ulaşım ekipmanı sektörleri ise ele alınan yılda en fazla büyüyen sektörlerdir. Buna karşın, bir ülkenin bir sektörde net ihracatçı mı, net ithalatçı mı olduğunu gösteren görece ticaret dengesi incelendiğinde, Türkiye’nin mineraller ve ilaç sektörlerinde net ithalatçı olduğu söylenebilir.

Endekse göre Türkiye, giyim ve ulaşım ekipmanlarının gerek ihracatında, gerekse de dünya piyasasındaki payları itibariyle iyi bir performans ortaya koymuştur. Piyasanın, yani dış ticaret yapılan ülkelerin çeşitlendirilmesi, sayısı az olan ihracat pazarlarına bağımlılığı ve hedef ülkelerdeki şoklara karşı kırılabilirlikleri azaltır. Buna göre Türkiye; mineraller, ilaç ve temel mamuller sektörlerinde piyasa çeşitlendirmesi yapan ülkeler arasında ilk sırada yer alarak, ihracat pazarlarına olan bağımlılığı ve dış şoklara karşı kırılabilirlikleri azaltma yönünde önemli bir gelişme kaydetmiştir.

Piyasa ve ürün çeşitlendirmesi, özellikle kriz dönemlerinde ülkelerin sıklıkla başvurdukları yöntemler olarak bilinir. Bu dönemlerde ihracatçı ülkelerin, muhtemel talep daralmalarından en az düzeyde etkilenmeleri, krizin etkilerini hafifletme noktasında oldukça önemlidir. Bilindiği gibi, Türkiye’nin genel olarak Batı’ya dönük izlenen politikaların doğal bir sonucu olarak dış ticaretinde Avrupa ekonomilerinin payı

oldukça fazladır. Bu durum piyasalarda herhangi bir sorun olmadığında büyük bir problem gibi görülmesi de, olası kriz dönemlerinde ekonomi açısından ciddi bir handikap olmaktadır.

Bununla birlikte, henüz yeterli olmasa da son yıllarda sadece ürün değil, aynı zamanda ihracat pazarlarını çeşitlendirmeye dönük politikaların izlenmesi ve bunun sonuçlarının alınmaya başlanması Türkiye açısından olumlu bir gelişme olduğunu vurgulamak gerekir. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Aralık 2010'da toplam ihracat içerisinde %45.2 olan AB ülkelerinin payı Aralık 2011 itibarıyla %41.7, Eylül 2012'ye geldiğinde ise %39.2 düzeyine gerilemiştir⁴. Kriz nedeniyle AB ülkelerinden gelen talebin azalması sonucunda, bu durumun neden olacağı muhtemel etkileri gidermek amacıyla Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yönelik pazarlama stratejisi uygulanması ve bu bölgelere yapılan ihracatın artırılması bu politikanın bir yansımasıdır. TÜİK verilerine göre Kuzey Afrika bölgesine 2009 yılında toplam ihracat bir önceki yıla göre %26 oranında artış göstermiştir.

Rekabetçilik etkisi, incelenen dönemde ihracata konu olan sektörlerde üretilen ürünlerin dünya piyasasındaki rekabet gücünü yansıtmaktadır. Türkiye, bu göstere bakımından ele alınan sektörlerde orta sıralarda yer almıştır.

2007 yılı endeksine ilişkin olarak genel bir değerlendirme yapıldığında, incelenen sektörler arasında en iyi performansın giyim sektöründe ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim giyim sektörü; gerek net ihracatı (ikinci sıra), gerek dünya piyasasındaki payı (dördüncü sıra), gerekse de mevcut endeks değeri (dördüncü sıra) bakımından ilk beşte yer almaktadır.

2009 yılında sadece giyim sektörünün ihracatında daralma (%1 oranında) yaşanmıştır. İlaç ve mineraller sektörlerinde dış ticaret açığı vardır. Türkiye, 2007 yılında olduğu gibi 2009 endeksinde de piyasa çeşitlendirmesi açısından üst sıralarda yer almıştır. Bu durum küresel krizin atlatılmasında Türkiye'nin ürün ve piyasa çeşitlendirme araçlarını iyi bir şekilde kullandığını ortaya koymaktadır. Bu olumlu tabloya rağmen, rekabetçilik etkisi ve ilk ürün uzmanlığı konularında Türkiye'nin henüz istenilen performansı ortaya koyamadığı söylenebilir.

Türkiye'nin bu noktada yapması gerekenler; Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine hız vermek suretiyle ara ve yatırım mallarının üretimini büyük ölçüde yurtiçinde gerçekleştirmek, katma değeri, rekabet gücü yüksek ve inovatif ürünler üretmek, fikri ve sınai mülkiyet haklarını korumak, bilimsel araştırma kurumlarının kalitesini, araştırmacı, bilim adamı ve teknisyen sayısını artırmak şeklinde sıralanabilir. 2007 yılında temel mamuller sektöründe dış ticaret açığının, 2009 yılında ise dış ticaret fazlasının olması krizlerin içerisinde sadece tehditler değil, aynı zamanda fırsatları da barındırdığını ortaya koymaktadır.

⁴ Hâlihazırda AB'nin ihracatımızdaki payı yüksek olsa da, 1996 yılında bu oranın %50 olduğu dikkate alındığında kayda değer bir gerilemenin yaşandığını ve bu durumun yumurtaları tek sepete koymamak anlamında pazar çeşitlendirmesi açısından önemli olduğunu belirtmek gerekir.

ABD'nin 2007 ve 2009 yılları endeks göstergelerinin yer aldığı Tablo 6'dan da takip edilebileceği gibi, ele alınan sektörlerde dış ticaret açığı (özellikle mineraller sektöründeki açık %67'dir) vardır. 2007 yılında en fazla ihracat artışı mineraller sektöründe olmasına rağmen, ithalattaki payının da en yüksek sektör olması bu alandaki ihracatın ithalata bağımlılığını göstermektedir. ABD, incelenen sektörlerin dünya piyasasındaki payları açısından; ilaç, bilim-teknoloji ve tüketici elektroniği, ulaşım ekipmanı ve elektronik olmayan makine sektörlerinde ikinci sırada, mineraller sektöründe ise altıncı sırada yer almıştır.

ABD'nin özellikle ilaç sektöründe önemli bir konumda olduğu bilinmektedir. Nitekim ciroları itibarıyla dünyanın önde gelen 50 ilaç şirketinden 22'sinin merkezi ABD'de bulunurken, toplam ilaç satışlarının yaklaşık %46'sı da bu ülkede gerçekleşmektedir. Yeni ilaçların %65'inin pazara ilk olarak sunumu, ilaç sanayinde Ar-Ge harcamalarının %45'i ve kişi başı en fazla ilaç tüketimi ABD'de yapılmaktadır. Bununla birlikte merkezleri ABD'de bulunan Pfizer, Johnson&Johnson ve Merck&Co gibi şirketler ilaç sektöründe dünyada en çok ciroya sahip olan şirketler arasında bulunmaktadırlar (www.deloitte.com). ABD'nin ilaç sektöründeki yenilikçilik potansiyeli, ürün ve piyasa çeşitlendirmesi konularında iyi bir performans sergilemesinden de anlaşılabilir.

Tablo 5: Türkiye'nin Ticaret Performans Endeksi-2007 ve 2009 Yılları

	Gösterge'nin Tanımı	İlaç				Temel Mamuller			
		2007		2009		2007		2009	
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra
Genel Profil	Sek. Sıra. İhracatçı Ülkelerin Sayısı	153		154		147		151	
	İhracat Değeri (Bin \$)	6,018,998		6,306,817		18,044,770		17,863,592	
	İhracatın Büyüme Oranı (%)	26%	44	13%	52	28%	53	12%	38
	Ulusal İhracattaki Payı (%)	6%		6%		17%		17%	
	Ulusal İthalattaki Payı (%)	14%		15%		13%		10%	
	Görelî Ticaret Dengesi (%)	-60%		-55%		-9%		10%	
	Görelî Birim Değeri (Dünya Ort. = 1)	0.9		0.9		1.0		0.9	
Mevcut endeks için 2007 ve 2009 Pozisyonu	Net İhracat (Bin \$)	-17,942,724	151	-15,485,856	152	-3,503,475	126	3,141,133	14
	Kişi Başına Düşen İhracat \$	82.4	69	85.3	68	247.2	52	241.7	43
	Dünya Piyasasındaki Payı (%)	0.39%	34	0.42%	33	1.44%	22	1.93%	17
	Ürün Çeşitlendirme (N° eşdeğeri ürün)	44	12	47	10	14	61	17	49
	Ürün Yoğunlaşması		12		10		58		47
	Piyasa Çeşitlendirme (N° eşdeğeri piyasa)	30	1	33	1	28	1	30	1
	Piyasa Yoğunlaşması		1		1		1		1
	Dünya Piyasa Payındaki Göreceli Değ. (%)	0.0698%		0.0528%		0.0282%		0.0765%	
Değişen endeks için 2003-2007 ve 2005-2009 Değişimi	Rekabetçilik Etkisi (%)	0.0473%	42	0.0568%	43	0.0032%	57	0.0304%	42
	İlk Coğrafi Uzmanlık (%)	0.0284%	39	0.0152%	80	0.0153%	48	0.0331%	51
	İlk Ürün Uzmanlığı (%)	0.0082%	64	0.0043%	66	-0.0057%	84	-0.0106%	104
	Adaptasyon Etkisi (%)	-0.0140%	110	-0.0236%	109	0.0154%	43	0.0237%	47
	Dünya Talep Dinamiği İle Uyumu		114		74		48		131
Şemaya Dahil Edilen Göstergeler	Dünya Pazar Payındaki Mutlak Değ. (%)	0.0202%	14	0.0177%	13	0.0356%	6	0.1068%	3
	Ortalama Endeks: Mevcut Endeks		33		33		40		13
	Ortalama Endeks: Değişen Endeks		104		78		28		114

Tablo 5: Türkiye'nin Ticaret Performans Endeksi-2007 ve 2009 Yılları (Devamı)

	Gösterge'nin Tanımı	Ulaşım Ekipmanı				Giyim				Mineraller			
		2007		2009		2007		2009		2007		2009	
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra
Genel Profil	Sek. Sıra. İhracatçı Ülkelerin Sayısı	134		142		125		126		161		165	
	İhracat Değeri (Bin \$)	18,059,076		14,086,532		13,886,162		11,555,698		7,098,174		5,658,324	
	İhracatın Büyüme Oranı (%)	33%	43	7%	71	9%	52	-1%	57	48%	26	12%	50
	Ulusal İhracattaki Payı (%)	17%		14%		13%		11%		7%		6%	
	Ulusal İthalattaki Payı (%)	8%		8%		1%		2%		18%		18%	
	Görelî Ticaret Dengesi (%)	13%		9%		80%		69%		-62%		-64%	
	Görelî Birim Değeri (Dünya Ort. = 1)	1.1		1.0		0.8		0.7		2.1		1.0	
Mevcut endeks için 2007 ve 2009 Pozisyonu	Net İhracat (Bin \$)	4,077,224	12	2,360,590	15	12,319,683	2	9,408,563	4	-	151	-	155
	Kişi Başına Düşen İhracat \$	247.4	36	190.6	43	190.2	26	156.3	26	97.2	104	76.6	107
	Dünya Piyasasındaki Payı (%)	1.23%	19	1.27%	16	4.17%	4	3.69%	6	0.31%	56	0.28%	57
	Ürün Çeşitlendirme (N° eşdeğeri ürün)	11	34	12	21	17	58	20	56	2	85	3	67
	Ürün Yoğunlaşması		32		21		56		53		78		64
	Piyasa Çeşitlendirme (N° eşdeğeri piyasa)	15	15	12	16	9	18	10	13	26	1	19	3
	Piyasa Yoğunlaşması		15		15		17		13		1		3
	Dünya Piyasa Payındaki Göreceli Değ. (%)	0.1667%		0.0602%		-0.0195%		-0.0363%		0.1722%		0.0595%	
Değişen endeks için 2003-2007 ve 2005-2009 Değişimi	Rekabetçilik Etkisi (%)	0.1397%	40	0.0363%	76	-0.0189%	49	-0.0382%	60	0.1151%	23	0.0466%	46
	İlk Coğrafi Uzmanlık (%)	0.0270%	62	0.0235%	68	-0.0069%	77	0.0011%	77	0.0340%	33	-0.0329%	139
	İlk Ürün Uzmanlığı (%)	0.0206%	62	-0.0047%	104	0.0109%	52	0.0092%	42	0.0283%	45	0.0194%	50
	Adaptasyon Etkisi (%)	-0.0207%	74	0.0050%	39	-0.0047%	58	-0.0084%	72	-0.0053%	82	0.0263%	37
	Dünya Talep Dinamiği İle Uyum		128		90		116		111		40		95
Somaya Dahil Edilen Göstergeler	Dünya Pazar Payındaki Mutlak Değ. (%)	0.1117%	5	0.0589%	11	-0.0902%	116	-0.1638%	124	0.0288%	20	0.0128%	26
	Ortalama Endeks: Mevcut Endeks		12		11		4		3		83		77
	Ortalama Endeks: Değişen Endeks		118		87		111		111		8		83

Kaynak: International Trade Center, <http://legacy.intracen.org/appli/TradeCom/TPIC.aspx?RP=004&SC=01&YR=2009>. Erişim Tarihi: 13.02.2012.

* Yayınlanan endekslerde 2007 endeksi için 2003-2007, 2009 endeksi için 2005-2009 arası değişim yer almaktadır.

Tablo 6: ABD'nin Ticaret Performans Endeksi-2007 ve 2009 Yılları

	Gösterge'nin Tanımı	İlaç				BT ve Tüketici Elektronikleri			
		2007		2009		2007		2009	
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra
Genel Profil	Sek. Sıra. İhracatçı Ülkelerin Sayısı	153		154		111		117	
	İhracat Değeri (Bin \$)	164,512,008		168,332,469		79,510,164		70,024,366	
	İhracatın Büyüme Oranı (%)	14%	111	7%	89	5%	81	-2%	73
	Ulusal İhracattaki Payı (%)	14%		16%		7%		7%	
	Ulusal İthalattaki Payı (%)	9%		10%		11%		12%	
	Görelî Ticaret Dengesi (%)	-3%		1%		-46%		-47%	
	Görelî Birim Değeri (Dünya Ort. = 1)	1.2		1.0		6.1		1.2	
Mevcut endeks için 2007 ve 2009 Pozisyonu	Net İhracat (Bin \$)	-9,495,99	145	2,621,7	15	-135,927,5	111	-125,858,4	117
	Kişi Başına Düşen İhracat \$	546.0	36	553.6	34	263.9	25	230.3	26
	Dünya Piyasasındaki Payı (%)	10.69%	2	11.29%	2	8.19%	2	8.24%	2
	Ürün Çeşitlendirme (N° eşdeğeri ürün)	74	2	49	8	14	7	13	10
	Ürün Yoğunlaşması		2		8		7		9
	Piyasa Çeşitlendirme (N° eşdeğeri piyasa)	15	29	16	27	14	12	12	22
	Piyasa Yoğunlaşması		29		27		12		21
	Dünya Piyasa Payındaki Göreceli Değ. (%)	-0.0179%		0.0031%		-0.0337%		-0.0079%	
Değişen endeks için 2003-2007 ve 2005-2009 Değişimi	Rekabetçilik Etkisi (%)	-0.0145%	97	-0.0040%	98	-0.0345%	85	-0.0264%	84
	İlk Coğrafi Uzmanlık (%)	-0.0045%	118	-0.0015%	131	0.0037%	65	0.0134%	35
	İlk Ürün Uzmanlığı (%)	-0.0042%	98	-0.0003%	70	0.0018%	64	0.0225%	57
	Adaptasyon Etkisi (%)	0.0053%	67	0.0090%	53	-0.0047%	29	-0.0174%	49
	Dünya Talep Dinamiği İle Uyumu		140		102		82		73
Şemaya Dahil Edilen Göstergeler	Dünya Pazar Payındaki Mutlak Değ. (%)	-0.2102%	152	0.0348%	7	-0.3313%	107	-0.0682%	105
	Ortalama Endeks: Mevcut Endeks		19		5		17		21
	Ortalama Endeks: Değişen Endeks		151		109				70

Tablo 6: ABD'nin Ticaret Performans Endeksi-2007 ve 2009 Yılları (Devamı)

	Gösterge'nin Tanımı	Ulaşım Ekipmanı				Elektronik Olmayan Makine				Mineraller			
		2007		2009		2007		2009		2007		2009	
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra
Genel Profil	Sek. Sıra. İhracatçı Ülkelerin Sayısı	134		142		141		146		161		165	
	İhracat Değeri (Bin \$)	184,482,16		82,047,144		167,623,78		129,065,273		79,888,529		87,366,374	
	İhracatın Büyüme Oranı (%)	15%	82	-12%	125	15%	96	0%	112	31%	65	16%	36
	Ulusal İhracattaki Payı (%)	16%		8%		14%		12%		7%		8%	
	Ulusal İthalattaki Payı (%)	12%		9%		9%		9%		20%		19%	
	Görelî Ticaret Dengesi (%)	-13%		-29%		-4%		-4%		-67%		-55%	
	Görelî Birim Değeri (Dünya Ort. = 1)	1.1		1.2		1.6		1.3		1.2		2.7	
Mevcut endeks için 2007 ve 2009 Pozisyonu	Net İhracat (Bin \$)	-	134	-68,637,38	142	-14,370,53	136	-10,720,326	141	-322,955,0	161	-	165
	Kişi Başına Düşen İhracat \$	55,151,987	27	269.8	36	556.4	25	424.5	26	265.2	76	287.3	67
	Dünya Piyasasındaki Payı (%)	12.55%	2	7.42%	3	12.07%	2	11.11%	2	3.50%	6	4.33%	3
	Ürün Çeşitlendirme (N° eşdeğeri ürün)	10	37	15	11	49	20	67	6	7	8	5	14
	Ürün Yoğunlaşması		36		11		20		6		5		11
	Piyasa Çeşitlendirme (N° eşdeğeri piyasa)	9	34	6	61	13	27	14	25	15	6	19	2
	Piyasa Yoğunlaşması		33		55		27		24		7		2
	Dünya Piyasa Payındaki Göreceli Değ. (%)	0.0075%		-0.0771%		-0.0241%		-0.0358%		0.0287%		0.0927%	
Değişen endeks için 2003-2007* ve 2005-2009 Değişimi	Rekabetçilik Etkisi (%)	-0.0012%	78	-0.0677%	121	-0.0137%	95	-0.0352%	118	0.0143%	69	0.0624%	38
	İlk Coğrafi Uzmanlık (%)	0.0026%	100	-0.0084%	112	-0.0076%	116	-0.0033%	113	0.0100%	63	0.0082%	74
	İlk Ürün Uzmanlığı (%)	-0.0032%	92	-0.0234%	123	-0.0020%	92	-0.0069%	110	0.0183%	56	0.0060%	76
	Adaptasyon Etkisi (%)	0.0094%	43	0.0223%	32	-0.0008%	42	0.0097%	36	-0.0139%	98	0.0161%	47
	Dünya Talep Dinamiği İle Uyum		83		83		115		119		70		36
Semaya Dahil Edilen Göstergeler	Dünya Pazar Payındaki Mutlak Değ. (%)	0.0908%	6	-0.9312%	142	-0.3316%	141	-0.4841%	146	0.0878%	6	0.2741%	1
	Ortalama Endeks: Mevcut Endeks		29		33		20		22		22		22
	Ortalama Endeks: Değişen Endeks		94		111		130		134		63		12

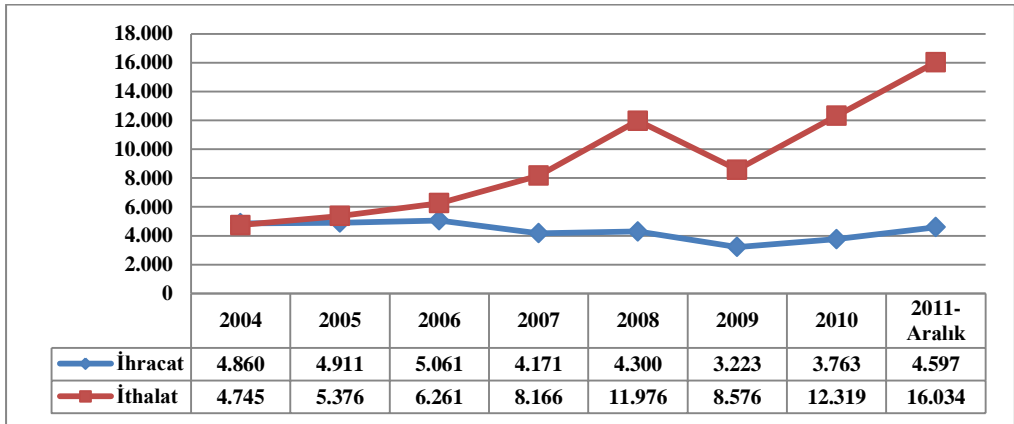
Kaynak: International Trade Center, <http://legacy.intracen.org/appli/TradeCom/TPIC.aspx?RP=004&SC=01&YR=2009>. Erişim Tarihi: 13.02.2012.

* Yayınlanan endekslerde 2007 endeksi için 2003-2007, 2009 endeksi için 2005-2009 arası değişim yer almaktadır

2009 yılında krizin etkisiyle ulaşım ekipmanı ile bilim-teknoloji ve tüketici elektroniği sektörlerinin ihracatında sırasıyla %12 ve %2 oranında daralma yaşanmıştır. 2007 yılında ilaç sektöründe dış ticaret açığı sözkonusu iken, 2009'da %1 oranında dış ticaret fazlası verilmiştir. 2007 yılına göre 2009 yılında ulaşım ekipmanlarının ihracatının dünya piyasasındaki payı yaklaşık %40 oranında azalırken, elektronik olmayan makine sektörü dışındaki sektörlerde küçük de olsa bir artış yaşanmıştır. Ulaşım ekipmanları, bilim-teknoloji ve tüketici elektroniği ile elektronik olmayan makine sektörlerinin ihracatı 2007 yılına göre sırasıyla yaklaşık olarak; %60, %10 ve %20 oranında azalmıştır. Aynı yıla göre ilaç sektörünün ihracatında yaklaşık %2.5, mineraller sektörünün ihracatında ise %10 civarında bir artış gerçekleşmiştir.

2.3. Krizin Türkiye İle ABD Arasındaki Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Şekil 2'den de görülebileceği gibi, Türkiye'nin ABD ile olan dış ticaretinde, 2004 yılında ihracat ve ithalat miktarları birbirine oldukça yakınken, izleyen yıllarda ihracat aleyhine bir gelişim olmuş ve 2008 yılında ihracatın yaklaşık 3 katı ithalat yapılmıştır.



Şekil 2: Türkiye'nin ABD İle Olan Dış Ticareti (Milyon \$)

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Dış Ticaret Verileri, Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret,

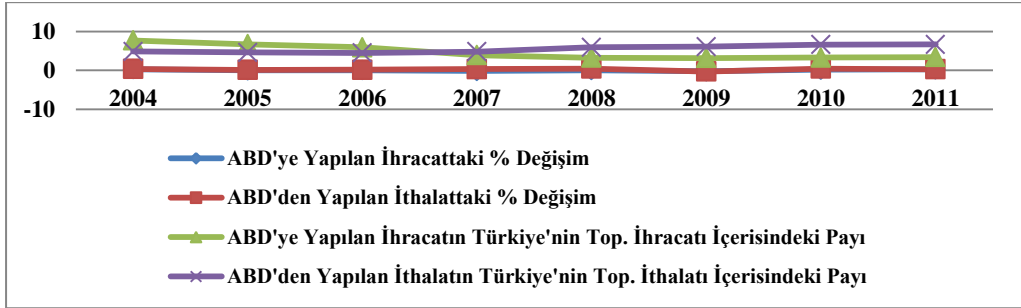
<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=7145D543-D8D3-8566-4520DFB6CC4A86BA>, Erişim

Tarihi:13.02.2012.

Krizin etkilerinin arttığı 2009 yılında bir önceki yıla nazaran ihracat yaklaşık %25, ithalat ise %30 gerilemiştir. İhracat aleyhine olan yapı kriz sonrasında da sürmüş ve 2011 yılı Aralık ayı itibariyle ABD'den yapılan ithalat ihracatın yaklaşık 4 katı olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3'de Türkiye'nin dış ticaretinde ABD'nin payı yer almaktadır. 2004 yılında ABD'ye yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatının içerisindeki payı yaklaşık %8 iken, takip eden yıllarda devamlı azalarak 2008 yılına gelindiğinde %3 seviyesine gerilemiş ve 2009-2011 arasında da aynı düzeylerde seyretmiştir. İthalatın 198

payında ise tam tersi bir durum söz konusudur. Şöyle ki, 2004 yılında %5 olan ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı 2007 yılına kadar bu seviyesini korumuş, izleyen yıllarda ise istikrarlı bir şekilde artarak %7 seviyesine yaklaşmıştır.

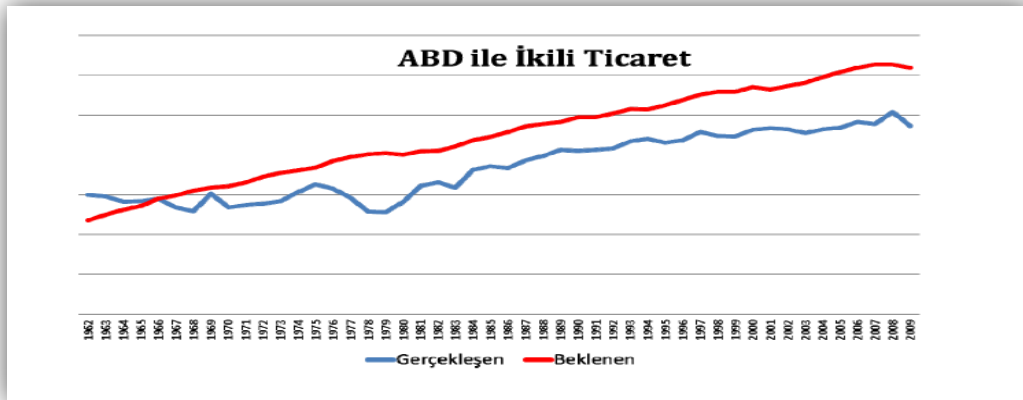


Şekil 3: Türkiye'nin Dış Ticaretinde ABD'nin Payı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Dış Ticaret Verileri,

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=79192159-19DB-2C7D-3D5AE56731D11E50>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

Şekil 4, 1962-2009 döneminde Türkiye ve ABD arasındaki ikili ticaret performansının gelişimini göstermektedir. Şekilden de izlenebileceği gibi, incelenen dönemde ikili ticaret 1966 yılından itibaren sürekli beklenen potansiyelin altında seyretmiş, 2008 sonrası ise potansiyelden daha da uzaklaşmıştır.



Şekil 4: Türkiye-ABD Arasındaki İkili Ticaret Performansı (1962-2009)

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Küresel Ticarete Türkiye'nin Yeniden Konumlandırılması, Dış Ticarete Yeni Rotalar" 2011, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/BAE0F743-D8D3-8566-4520CC2300204CFE/29Haziran_sunum_Z.CAGLAYAN.pdf, Erişim Tarihi: 13.02.2012.

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) tarafından yapılan bir çalışmada (2011) bu olguya değinilirken, 2004-2009 arasında ABD'ye ihracatta rekabetçi ürün sayısında %16'lık bir gerilemenin yaşandığı ve ABD'nin ikili ticarete rekabetçi avantajın en düşük olduğu ülkelerden biri olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye'nin ABD'ye 2009 yılı ihracatının %10'una yakını ileri teknoloji ürünleridir. Bu oran 2004 yılının 2 katıdır. Buna karşın, ABD'ye ihracatta performansın halen oldukça yetersiz olduğunu vurgulamak gerekir. Çalışmada potansiyelin en iyi ve en kötü kullanıldığı ülkelere de değinilmektedir. Buna göre 1243 sektörde ABD için potansiyeli kullanma oranı %8 düzeyindedir. Bu oranın düşüklüğüne rağmen, ABD'ye ihracatta Türkiye açısından potansiyel arz eden 111 sektör bulunduğu, ABD'nin bu sektörlerden ithalatının 2009 yılı için 300 milyar doları geçtiği ve Türkiye'nin bu pazardan sadece %0.47 pay alabildiği belirtilmektedir. Bu nedenle eğer değerlendirilebilirse Türkiye'nin önünde ciddi bir fırsat olduğu söylenebilir.

Bal (2011: 21-22), Türkiye'nin ABD ile ticaretinde avantaj elde edebilmesi açısından şu önerilere yer vermektedir:

- Ürettiklerini ABD'ye ihraç etmeye çalışmak yerine, ABD'nin ithal ettiği eşyaların üretilmesine odaklanılmalı ve ihraç edilen eşya sayısı çeşitlendirilmelidir. Örneğin, 2010 yılında gümrük vergisine tabi olmayan 9615 eşyada ABD'ye ihracat yapılamamıştır. Bunun nedenleri araştırılmalı ve buna göre politikalar tespit edilmelidir.

- ABD'li firmaların Türkiye'de imalat sektöründe yatırım yapmalarının sağlanması ve Türk firmaların ABD'de fiziken bulunmaya özendirilmesi üzerine odaklanılmalıdır. Zirâ firmaların mallarını kendileri ithal edip müşterisinin deposuna teslim edebilmesi oldukça önemlidir. Nitekim ABD'nin ithalatının yaklaşık %48'ini ilgili firmalar yapmaktadır. İlgili firma ile alan ve satan firmaların sahiplerinin aynı gerçek veya tüzel kişiler olması kastedilmektedir.

Bu genel değerlendirmelerin ardından, aşağıda uluslararası ticaret sınıflamasına dayalı geniş ekonomik gruplara göre sınıflamanın (BEC, düzey-3) alt kalemleri itibariyle iki ülke arasındaki ihracat ve ithalatın gelişimi üzerinde durulacaktır.

Tablo 7'de BEC, düzey-3 çerçevesinde Türkiye'nin ABD'ye yaptığı ihracatın kriz öncesi ve sonrası dönemdeki gelişimi yer almaktadır. Tablodan da takip edilebileceği gibi, ele alınan dönemde Türkiye'nin ABD'ye ihracatının büyük bir bölümünü oluşturan tüketim ve sanayi için işlem görmüş hammaddelerin ihracatında 2008-2009 yılları arasında kayda değer bir daralma (2008 yılında yaklaşık 1.7 milyar dolar iken, takip eden yılda yaklaşık %50 kadar azalmış) yaşanmış, kriz sonrası artış eğilimine girmiş ve 2011 yılında 2008 yılı seviyesine tekrar ulaşmıştır. İncelenen dönemde, tüketim malları içerisinde yarı-dayanıklı tüketim mallarının (ayakkabı, hazır giyim, mutfak eşyası gibi) payının, diğer tüketim mallarının payından yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın, 2011 yılında 2004 yılına göre yarı-dayanıklı tüketim mallarının ihracatı yaklaşık olarak %70 azalmıştır. Bu durum Türkiye'den ABD'ye yapılan ihracatın miktarında bir daralmaya neden olmamış, aradaki fark diğer kalemlerdeki artışla telafi edilmiştir. Kriz sürecinde ihracat tüm alt gruplarda daralmamıştır. Nitekim; binek otomobil, sanayi ile ilgili taşımacılık araç-gereçleri ve sanayi için işlem görmemiş hammaddelerin ihracatı 2009 yılında artış göstermiştir. Binek otomobillerin ihracatının artmasında, Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olan

otomotiv sektörünün direncini artırmak için birtakım teşviklerin verilmesinin payı olduğu söylenebilir. Toplam olarak bakıldığında ise, 2004-2006 yılları arasında yaklaşık 5 milyar dolar bandında seyreden ihracat, 2007 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %20 gerilemiş, 2008 kriz yılının ardından yaklaşık %25 azalarak 3.2 milyar dolar seviyesine inmiş, 2004 yılı düzeyine ise ancak 2011 yılında yaklaşabilmektedir.

Tablo 7: BEC, Düzey-3 Sınıflandırmasına Göre Türkiye'nin ABD'ye Yaptığı İhracat (\$)

BEC Adı/Yıllar	Kriz Öncesi				Kriz ve Sonrası			
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Başka Yerde Belirtilmeyen Diğer Mallar	6.183.380	12.541.079	146.173.247	19.461.868	19.154.290	23.292.569	17.742.499	56.262.925
Sanayi İçin İşlem Görmemiş Hammadde.	179.446.030	196.472.951	177.443.367	200.088.435	127.790.574	186.249.482	132.528.056	150.139.817
Sanayi İçin İşlem Görmüş Hammaddeler	1.776.345.506	1.569.978.831	1.911.183.906	1.278.820.153	1.692.013.619	865.621.771	1.198.323.059	1.669.705.529
İşlem Görmemiş Yakıt ve Yağlar	91.970	3.708.377	1.768	-	-	100	-	2.000
Yatırım Mal. (Taşımacılık Araç. Hariç)	130.299.302	136.941.326	127.156.128	122.514.221	204.014.956	146.101.929	168.559.524	154.529.296
Yatırım Mal. Aksam ve Parçaları	54.209.104	69.398.794	82.470.021	91.945.514	89.553.915	74.420.727	88.283.578	112.365.290
Binek Otomobilleri	-	350	19.849	-	47.831	402.317.715	267.511.246	461.138.889
Taşımacılık Araçlarının Aksam ve Parçaları	241.007.569	295.094.598	360.075.222	417.532.792	428.490.144	366.376.648	484.961.248	550.977.300
Dayanıklı Tüketim Malları	458.569.945	482.997.910	440.433.492	493.256.617	354.972.036	268.632.019	340.340.866	355.075.960
Yarı Dayanıklı Tüketim Malları	1.257.946.231	1.043.974.251	821.858.015	681.432.134	493.778.164	336.764.151	382.310.390	400.100.267
Dayanısız Tüketim Malları	364.968.183	344.971.113	299.622.066	232.072.962	157.853.161	116.626.873	129.063.127	129.299.095
Esası Yiy.ve İç. Olan İşlenmemiş Ham.	560.874	696.099	3.123.651	4.604.558	2.567.667	726.716	863.280	838.453
Esası Yiy.ve İç. Olan İşlenmemiş Tük. Mal	72.471.859	69.276.636	77.727.460	92.419.529	99.176.000	77.621.124	108.011.180	108.505.422
Esası Yiy.ve İç. Olan İşlenmiş Ham.	3.445.101	4.092.033	3.974.498	10.369.288	8.238.907	6.299.398	5.879.718	2.897.945
Esası Yiy.ve İç. Olan İşlenmiş Tük.Malları	100.313.211	137.512.325	147.851.678	153.853.991	158.013.678	176.021.708	184.267.267	215.233.214
Motor Benzini ve Diğer Hafif Yağlar	77.083.821	369.994.567	186.288.270	141.639.947	265.916.523	20.460.261	138.440.062	78.681.861
İşlem Görmüş Diğer Yakıt ve Yağlar	48.337.643	141.255.905	189.972.216	162.514.801	148.546.850	93.910.720	54.920.358	71.906.597
Sanayi İle İlgili Taşımacılık Araç- Gereç.	80.029.216	9.146.564	55.910.975	35.826.990	4.752.630	27.618.298	12.448.221	25.007.989
Sanayi İle İlgili Olmayan Taş. Araç- Gereç.	8.731.890	22.661.691	29.567.698	32.334.370	45.060.390	51.534.815	48.465.808	54.210.535
Toplam	4.860.040.835	4.910.715.400	5.060.853.527	4.170.688.170	4.299.941.335	3.240.597.024	3.762.919.487	4.596.878.384

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

Geniş ekonomik gruplara göre sınıflama açısından Türkiye'nin ABD'den yaptığı ithalatın kriz öncesi ve sonrası dönemdeki gelişiminin yer aldığı Tablo 8'e göre, ele alınan dönemde ara ve yatırım malı ithalatının payı oldukça yüksektir. İki ülke dış ticaretinde önemli bir yeri olduğu anlaşılan sanayi için işlem görmemiş hammaddelerin ithalatının ihracatından fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, ihracatın ithalata bağımlı olduğunu açıklama noktasında iyi bir örnek teşkil etmektedir.

2004-2006 arasında 4.7-6.3 milyar dolar aralığında seyreden ithalat, 2007 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %35 artarak 8.2 milyar dolara çıkmıştır. Artış eğilimi 2008’de de sürmüştü, krizin ardından ciddi bir düşüş yaşanmış ve 12 milyar dolardan 8.6 milyar dolara gerilemiştir. Buna karşın, kriz sonrası tekrar artış eğilimine girmiş ve 2011 yılında 16 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam, 2004 yılına göre 4 kat artışa işaret etmekte iken, aynı dönemde ihracatın yerinde sayması düşünülmesi ve tedbir alınması gereken bir durumu yansıtmaktadır.

Tablo 8: BEC, Düzey-3 Sınıflandırmasına Göre Türkiye’nin ABD’den Yaptığı İthalat (\$)

BEC adı/Yıllar	Kriz Öncesi				Kriz ve Sonrası			
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Başka Yerde Belirtilmeyen Diğer Mallar	36.410.397	181.558.384	60.639.610	59.769.175	125.182.060	295.332.024	232.690.029	308.258.548
Sanayi İçin İşlem Görmemiş Hammaddeler.	820.011.569	980.877.225	1.377.438.539	2.428.620.329	3.851.233.064	1.827.915.684	2.679.103.322	4.162.092.304
Sanayi İçin İşlem Görmüş Hammaddeler	1.254.783.458	1.520.061.318	1.617.690.138	2.237.920.675	2.426.460.153	2.024.122.961	2.691.870.736	3.628.554.356
İşlem Görmemiş Yakıt ve Yağlar	103.877.819	234.669.856	188.058.171	220.598.114	352.857.419	282.770.932	507.139.563	563.073.579
Yatırım Mal. (Taşımacılık Araç. Hariç)	643.476.704	871.378.687	931.251.981	1.060.785.901	1.276.458.150	1.014.491.293	1.280.974.991	1.495.587.699
Yatırım Mal. Aksam ve Parçaları	310.087.703	375.587.069	393.877.541	505.071.956	467.608.616	416.791.392	487.138.265	600.349.857
Binek Otomobilleri	25.934.614	28.314.515	61.006.800	119.323.244	114.839.580	54.785.425	60.296.316	111.288.029
Taşımacılık Araçlarının Aksam ve Parçaları	237.383.191	296.407.516	222.896.009	314.905.748	407.757.519	526.365.510	878.776.874	786.132.885
Dayanıklı Tüketim Malları	83.079.896	113.653.997	119.399.000	119.134.612	139.335.619	115.828.500	128.958.781	154.307.325
Yarı Dayanıklı Tüketim Malları	50.581.923	54.852.512	67.192.634	71.108.362	83.019.397	65.165.712	73.411.258	87.201.074
Dayanaksız Tüketim Malları	281.757.131	297.585.030	324.977.296	340.197.716	466.128.596	445.436.838	484.036.794	519.314.090
Esası Yiy. ve İç. Olan İşlenmemiş Ham.	153.505.720	181.897.410	211.758.391	180.619.818	270.681.056	326.613.257	542.211.765	604.714.341
Esası Yiy. ve İç. Olan İşlenmemiş Tük. Mal	9.118.705	11.700.693	20.856.434	30.321.819	77.282.450	87.181.664	103.878.536	132.536.256
Esası Yiy. ve İç. Olan İşlenmiş Ham.	53.992.575	57.148.309	72.622.434	82.069.435	104.339.897	73.481.608	39.009.930	48.970.466
Esası Yiy. ve İç. Olan İşlenmiş Tük. Malları	27.041.069	34.987.923	33.957.528	34.664.014	86.626.481	48.456.247	57.071.565	68.441.226
Motor Benzini ve Diğer Hafif Yağlar	38.363	3.428.398	32.086	79.616	29.599	3.801.602	2.790.759	7.081.507
İşlem Görmüş Diğer Yakıt ve Yağlar	7.737.764	11.854.446	32.083.149	66.165.546	978.879.470	370.044.136	96.077.207	542.349.695
Gizli Veri	204	-	-	-	13.701.783	62.678	47.405	118.839.100
Sanayi İle İlgili Taşımacılık Araç-Gereç.	640.914.668	93.348.456	513.997.926	282.522.654	720.618.204	454.195.482	1.948.339.796	2.076.811.616
Sanayi İle İlgili Olmayan Taş. Araç- Gereç.	5.461.094	26.236.027	11.137.306	12.189.346	12.889.728	142.894.517	24.921.244	18.067.863
Toplam	4.745.194.567	5.375.547.771	6.260.872.973	8.166.068.080	11.975.928.841	8.575.737.462	12.318.745.136	16.033.971.816

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

2009 yılında ele alınan gruplar içerisinde ithalattaki daralmanın en fazla yaşandığı kalemler sanayi için işlem görmemiş hammadde, binek otomobilleri ve işlem görmüş diğer yakıt ve yağlar şeklinde sıralanabilir. Anılan yılda motor benzini ve diğer hafif yağlar ile sanayi ile ilgili olmayan taşımacılık araç ve gereçleri ithalatında artışlar yaşanmıştır. Taşımacılık malları hariç yatırım mallarının ithalatı ele alınan dönemde 2009 yılı hariç sürekli artmıştır.

3. KRİZ SONRASI TÜRKİYE'DE VE ABD'DE UYGULANAN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Kriz sonrası başta ABD ve Avrupa olmak üzere ülkeler arasında başlayan ve yeni liberalizme karşı yeni merkantilist anlayışı yansıtan “korumacılık” önlemleri, liberal ekonomiye karşı bir alternatiften ziyade, yaşanan kriz ortamından bir an önce çıkılması ve krizin yol açtığı yaraları sarmak için pragmatik bir çözüm stratejisi olarak ve adeta bir ‘sürü psikolojisi’ içinde benimsenmiştir. Bazı iktisatçılar korumacılığa “hortlak” yakıştırmaları yaparken, bazıları ise “acı ilaç” adını vermiştir. Korumacılık önlemi, serbest-liberal ticaretin aksine, bir proaktif ticaret politikası stratejisidir (Kalaycı, 2011: 70).

Yukarıda değinildiği gibi, kriz sonrası birçok ülkede korumacılık yönünde tedbirler alınmış olmakla birlikte bu kısımda çalışmanın kapsamı çerçevesinde sadece Türkiye ve ABD’de yürürlüğe giren önlemler hakkında genel bilgi verilecektir.

3.1. Kriz Sonrası Türkiye’de Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

Günümüzde dünya ekonomilerindeki genel eğilim dışa açık politikalar izlenmesi şeklinde olsa da yaşanan krizlerden sonra korumacılığın artışı yönünde eğilim ve uygulamalar gündeme gelmektedir. Bu eğilim son olarak 2008 küresel krizi sonrası ortaya çıkmış ve Türkiye’de de bu kapsamda bazı kararlar alınmış ve yürürlüğe konulmuştur.

Kriz ortamında daralan piyasalar sonrası ihracata destek anlamında 2008 yılında aylar itibariyle ihracat kredi hacimlerinde önemli artışlar meydana gelmiştir ve kriz sonrası Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ’ler) şikâyetleri üzerine ihracatçılara yönelik kredi mekanizmalarında bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu amaçla KOBİ’lere yönelik bir kredi garanti planı ve teşvikli krediler programı açıklanmıştır (Uygur, 2010:19, 50).

Türkiye’de kriz sonrası ihracatçıya yönelik olarak alınan politika tedbirlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Hazine Müsteşarlığı, 2009: 12-13):

- İhracatçılara kullanılmak üzere oluşturulan ihracat reeskont kredisi limiti kademeli olarak artırılmış, 500 milyon dolardan 2.5 milyar dolara yükseltilmiştir.
- Firmaların Eximbank kredi kapsam ve limitleri artırılmıştır.

- Eximbank'ın doğrudan kullandığı kredilerdeki geri ödeme vadeleri 2009 Ocak-Mart döneminde 3 ay uzatılmıştır.
- Hazine'nin 2009 yılında Eximbank'a sağlayabileceği toplam garanti ve ikraz limiti 4 milyar dolara çıkarılmıştır.
- Eximbank'ın ödenmiş sermayesi 1 milyar TL'den 1.5 milyar TL'ye çıkarılmıştır. Yine krizi takip eden 2009 yılından itibaren kredi garanti desteği uygulamasına başlanmış, KOBİ ve üreticilere destek amaçlı çeşitli politikalar geliştirilmiştir.

Kriz sonrası ortaya çıkan korumacı eğilimlere paralel olarak Türkiye'de de bazı ürünlere tarife artırımına gidilmiştir. Örneğin, sıcak yassı haddelenmiş çelik ithalatında %5 olan tarife oranı Ocak 2009'dan itibaren %13, soğuk yassı haddelenmiş çelikte ise %6'dan %14 düzeyine çıkarılmıştır (United Nations, 2010: 6).

Aşağıda, AB Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan, potansiyel olarak ticareti kısıtlayıcı önlemlerle ilgili dokuzuncu rapora göre Türkiye'de kriz sonrası alınan önlemler üzerinde kısaca durulacaktır⁵.

Rapora göre Türkiye'de Ekim 2008-Mayıs 2012 arasında; 2 sınır engeli, 2 sınır ötesi önlem, 1 devlet satın alımı, 1 hizmetler ve yatırım engeli, 2 ihracat kısıtlaması ve 4 teşvik ve diğer önlemler olmak üzere toplam 12 önlem alınmıştır. Sınır önlemleri kapsamında bazı dokuma kumaş ve hazır giyim ürünlerinde tarifeler arttırılmıştır. İlave tarife oranları Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması yaptığı ülkeler ve AB haricinde ülke gruplarına göre farklılık göstermektedir ve dokuma ve hazır giyimde sırasıyla %20 ve %30 düzeylerine ulaşmaktadır. Teşvik paketleri ve ihracat destek önlemleri olarak, 663 Sayılı Kararname ile Sağlık Bakanlığı bünyesinde yüksek teknoloji gerektiren tıbbi cihazlar, ürünler ve hizmetler geliştirmek ve üretmek için yabancı ve yerli yatırımları desteklemek üzere sağlık yatırımları için bir Genel Müdürlük oluşturulacağı kamuoyuna duyurulmuştur.

1 Ocak 2012'de Türkiye tarafından ithal edilen gıda maddeleriyle ilgili mallar ve malzemelerin yanı sıra bitkisel gıda ve tohumlar için merkez ya da yükleme yapılan ülkenin ilgili yetkilileri tarafından onaylanmış sertifikalara ihtiyaç duyan düzenlemeler yapılmıştır. Yeni düzenlemeye göre, ihracatçı ülkenin yetkilileri bu tip sertifika ve sertifika örneklerini imzalamaya yetkisine sahip resmi kurumların isimlerini temin etmek için istekte bulunmaktadırlar. Bu yeni uygulama ihracatçı ülkelerin yerel gıda güvenliği yetkilileri için önemli bir ilave iş yükü doğurmaktadır. Bu düzenlemeyle, bir AB ülkesinden Türkiye'ye ihraç edilen gıda maddesi partileri-ki burada bir sertifika yoktur, sadece üreticinin uygunluk beyanı vardır- Türk gümrüklerinde engellenmektedir. Yine 2009 Sayılı Kararname ile endüstriyel teşvik düzenlemelerinin kapsamı genişletilmiştir.

⁵*Ninth Report on Potentially Trade Restrictive Measures, European Commission Directorate-General For Trade, Identified in the Context of the Financial and Economic Crisis, September 2011-1 May 2012, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/june/tradoc_149526.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2012.*

Sınır ötesi engellerle ilgili alınan önlemler kapsamında, 1 Ocak 2009'da yürürlüğe giren ithalat prosedürleri üçüncü ülkelerden yapılan ithalatın incelenmesinde önemli bir değişime neden olmuştur. Türkiye, AB içerisinde serbest dolaşımda olan üçüncü ülke kökenli ürünleri, ürün kategorilerine bağlı olarak ya Ekonomi Bakanlığı ya da Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından uygunluk değerlendirme kontrollerine tabi tutmaktadır. Bu uygulama 2010 ve 2011'e de uzatılmıştır. Bu önlem; elektrikli aletler, piller, oyuncaklar, medikal aletler, radyo ve telekomünikasyon, inşaat ürünleri, makine, asansörler, baskı ekipmanı, taşınabilir baskı ekipmanı, basınçlı kaplar, yanmış gaz yakıtı cihazları, sıcak su kazanları gibi pek çok ürünü etkilemiştir.

Son iki yılda Ekonomi Bakanlığı, dış ticarete risk esaslı kontrol sistemini (TAREKS) aşamalı bir şekilde uygulamaya başlamış ve AB içerisinde serbest dolaşımda olan üçüncü ülke kökenli ithalatın incelenmesini 2012 yılında şu ürün grupları için gevşetmiştir: Radyo telekomünikasyon ve terminal ekipmanı, oyuncaklar, kişisel koruyucu ekipman, inşaat ürünleri, piller ve medikal aletler. Bu ürünler artık üçüncü ülke kökenli olsa bile AB'den Türkiye'ye uygunluk değerlendirme kontrolleri olmadan girebilecektir. Buradaki ön koşul Bakanlığın TAREKS sistemine kaydolmaktır. Bununla birlikte, TSE'nin kontrolü altındaki üçüncü ülke ürünleri; makine, elektrikli ekipman, asansör, baskı ekipmanı, taşınabilir baskı ekipmanı, basınçlı kaplar, yanmış gaz yakıtı cihazları, sıcak su kazanları hâlâ AB üzerinden gelseler bile uygunluk değerlendirme kontrolüne maruz kalmaktadırlar.

Yine eczacılıkla ilgili ürünlerde pazarlama ruhsatları almak için sunulacak "Uygun Üretim Uygulamaları" sertifikası için mütakabiliyet ihtiyacı vardır. Genelge 1 Mart 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye AB'nin Uygun Üretim Uygulamaları sertifikalarını kabul etmemektedir. Türkiye'de bir Uygun Üretim Uygulamaları sertifikası alabilmek için, üreticiler imalat yerleri hakkında Türk makamları tarafından sonradan kontrol edilecek pek çok belgeyi sunmak zorundadırlar.

Devlet satın alım kısıtlamaları kapsamında ise, Türkiye'nin kamu satın alım mevzuatı ihalelerde yerli tedarikçilerin lehine %15 fiyat avantajına imkân sağlamaktadır. Yurtiçi fiyat avantajı özel koşulu 2010 yılındaki eşik değer üzerindeki toplam sözleşme değerinin %21'inde sıklıkla kullanılmayı sürdürmüştür. Şubat 2011'de Kamu İhale Kanunu'nda yapılan değişiklikle bu uygulama kısmen revize edilmiştir. Buna göre, satın alan birimler, ihalelerde yerli veya uluslararası teklif verenlere yurt içinde üretilen malları arz ettiklerinde %15 yurtiçi fiyat avantajı sağlayabilirler. Bu revizyon, teklif veren yabancılara karşı ayrımcılığı azaltıyor olsa da, böyle bir tercihli hükümün varlığı âdil rekabete bir engel olmaya devam etmektedir.

3.2. Kriz Sonrası ABD'de Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

ABD hükümetinin politikalarını yönlendiren husus savunmadır ve öncelikleri arasında açık piyasalara öncülük etmek değil, yerel piyasaların istekleri vardır. Hükümetin yapmaya çalıştığı, ABD ihraç ürünlerinin yabancı piyasalara girmesini kolaylaştıracak ticaret yasalarını uygulamaya koymaktır. İdari yapı içeride korumacılıkla mücadele ederek dünya çapında piyasalarını açıp uluslararası işbirliğine

imkân verecek bir yapıda değildir ve açık piyasa yanlısı kurumlar etkinsiz, hükümetin öncü ticaret birlikleriyle olan ilişkileri de bozuktur (Erixon&Sally, 2010:15).

Kamu alımlarında Amerikan yapımı ürünlerin kullanımını gerektiren ve "uluslararası hukuk çerçevesinde ABD'nin yükümlülükleri ile tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır" hükmünü de içeren Amerikan Kurtarma ve Yeniden Yatırım Yasası 2009⁶, 17 Şubat 2009'da yürürlüğe girmiştir. Yasa gereği Amerikan malları satın alımından şu üç durumda vazgeçilebilir: (1) ABD ürünlerinin kullanımı kamu yararıyla bağdaşmıyorsa, (2) Ürün yeterli, uygun ve tatmin edici kalitede yurtiçinde üretiliyorsa, (3) Yurtiçi ürünlerin kullanımı projenin toplam maliyetini %25'den fazla artırma potansiyeli taşıyorsa (United Nations, 2010: 5).

ABD, ihracat, üretim ve yatırım faaliyetlerini teşvik etmek amacıyla bünyesinde oluşturduğu birçok kurum aracılığıyla vergi teşvikinden desteklemeye kadar ülke içerisindeki firmalara önemli destekler sağlamaktadır⁷. Bu destek programlarından yalnızca bir tanesi olan Enerji Bakanlığı bünyesindeki Borç Garanti Ofisi toplamda 34.9 milyar dolar borcu garanti kapsamına almıştır. Şirket bazında bakıldığında; Ford Motor Company'nin 5.9 milyar dolar, Nissan North America'nın 1.448 milyar dolar ve Fisker Automative şirketinin 528.7 milyon dolar tutarındaki borçları garanti kapsamındaki borçlardan bazılarıdır (<http://www.lgprogram.energy.gov/>).

ABD hükümeti tarafından enerji bağımlılığını azaltmak ve enerjinin daha verimli kullanılması amacıyla vergi teşvikleri sağlanmaktadır. Çeşitli sistem gereksinimlerinin yerine getirilmesi koşuluyla belli limitler dâhilinde vergi muafiyeti söz konusudur. Örneğin, yakıt hücreleri için kilovat başına maksimum 1500 dolar, mikrotribünler için kilovat başına maksimum 200 dolar vergi muafiyeti sağlanmaktadır⁸. Yine, Amerika Birleşik Çelik İşçileri Nisan 2009'da Çin lastik ithalatına karşı ABD Uluslararası Ticaret Komisyonuna koruma başvurusunda bulunmuştur (United Nations, 2010: 11).

AB Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan potansiyel olarak ticareti kısıtlayıcı önlemlerle ilgili dokuzuncu rapora göre, ABD'de Ekim 2008-Mayıs 2012 arasında; 3sınır engeli, 2 sınır ötesi önlem, 1 devlet satın alımı, 1 hizmetler ve yatırım engeli ve ihracatı teşvik önlemi olmak üzere toplam 8 önlem alınmıştır. Buna karşın, anılan dönemde; 1 sınır ötesi engel, 5 devlet satın alımı, 8 hizmet ve yatırım engeli ve 7 teşvik ve diğer önlem olmak üzere toplam 21 önlem yürürlükten kaldırılmıştır. Diğer taraftan, potansiyel olarak yeni ticareti kısıtlayıcı önlemler çerçevesinde, gıda tesislerinin kaydı, belirlenmiş temsilciler, teftiş ve gıda tesislerinin yeniden teftişi konularını içeren "Gıda Güvenliği Modernizasyonu Yasası" hazırlık aşamasındadır.

⁶American Recovery and Reinvestment Act of 2009.

⁷Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://selectusa.commerce.gov/investment-incentives>, Erişim Tarihi: 24.02.2012.

⁸http://www.dsireusa.org/incentives/incentive.cfm?Incentive_Code=US02F, Erişim Tarihi: 24.02.2012.

Eylül 2011-1 Mayıs 2012 arasında kaldırılmış/son verilmiş kısıtlamalar ise şunlardır:

• 22 Mayıs 2009 tarihinde ABD Tarım Bakanlığı 30 Haziran 2009 ile Temmuz 2008 dönemi için Süt İhracat Teşvik Programını yürürlüğe koydu ve dönem Temmuz 2010-Haziran 2011 periyoduna uzatıldı.

•Volumetrik Etanol tüketim vergisi kredisi, küçük Etanol üretici kredisi, biyodizel vergi kredisi, küçük tarımsal biyodizel üretici kredisi ve yenilenebilir dizel vergi kredisi 31 Aralık 2011 yılında sona erdi.

•Selülozik biyoyakıt üretim kredisi ve Selülozik biyoyakıt bitki mülkiyeti için özel amortisman ödeneğinin 31 Aralık 2012 yılında, fosil yakıt kullanımını azaltmak veya ortadan kaldırmak için yenilenebilir biyokütle kullanımı için biyorafinerilere hibeler sunan biyorafineri ve yeniden enerji üretimi yardımının ve üreticilere destekleme ödemeleri sağlayan ve gelişmiş biyoyakıt üretimini genişleten gelişmiş biyoyakıt için Biyoenerji Programı'nın ise 2012 mali yılı sonunda sona ermesi beklenmektedir.

Ticareti kolaylaştırıcı önlemler çerçevesinde Başkan Obama, ekonomik toparlanmanın anahtarı olduğunu söylediği, imalat sanayi sektörünü güçlendirmek ve istihdam oluşturmak amacıyla, “Çok Yönlü Tarife Yasası” olarak bilinen “ABD İmalat Sanayini Geliştirme Yasası”nı 11 Ağustos 2010 tarihinde imzaladı. Yeni Yasa 31 Aralık 2012 tarihine kadar vergi ertelemeleri ve indirimleri (özellikle kimyasal bileşenler) sağlamak için ABD'nin uyumlaştırılmış tarife çizelgesini değiştirmektedir. Beyaz Saray'a göre yasa, kendi ürünlerini üretmek için bazı malzemeleri ithal etmek zorunda olan ABD şirketlerinin bazı tarifelerini azaltacak veya erteleyecektir. Bu tasarı ABD işletmeleri için daha düşük maliyetleri, ABD tüketicileri için ise daha düşük fiyatları getireceği ifade edilmektedir. Tasarı, Başkan'ın önümüzdeki beş yıl içerisinde ABD ihracatını iki katına çıkarma hedefi bağlamında, ABD ev yapımı üretim ve ihracatını artırmayı amaçlamaktadır.

3.3. Türkiye ve ABD Dış Ticaretinde Yaşanan Sorunlar

Aşağıda sırasıyla Türkiye ve ABD'nin birbirine uyguladığı dış ticaret kısıtlamaları üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Türkiye'nin ABD İhraç Ürünlerine Getirdiği Kısıtlamalar

ABD Ticaret Temsilciliği tarafından hazırlanan bir rapora göre Türkiye, ABD'nin ihraç ürünlerine karşı aşağıdaki kısıtlamaları uygulamaktadır⁹:

⁹ National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers, 2012, <http://www.ustr.gov/sites/default/files/Turkey.pdf>, Erişim Tarihi: 20.12.2012

- Tarifeler ve Kotalar:

Türkiye üçüncü ülkelere tarım dışı ürünlerde AB'nin uyguladığı ortak gümrük tarifesi oranlarını uygulamaktadır. AB ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association-EFTA) ülkelerinden ise herhangi bir vergi talep etmemektedir.

Türkiye pek çok gıda ve tarımsal ürünlerde yüksek tarife oranlarını sürdürmektedir. Taze meyve ürünlerine uygulanan vergi oranı %15.4 ile %145.8 aralığındadır. İşlenmiş meyve, meyve suyu ve sebze ürünlerine uygulanan tarifeler %19.5 ile %130 arasında değişmektedir.

ABD'de; pirinç, kuru fasulye, baklagiller, ayçiçeği ve buğday ihracatçıları Türk gümrük makamları tarafından kendi ürünlerinin değerlendirilmesiyle ilgili endişelerini belirtmektedirler.

15 Eylül 2011'de Türk hükümeti; dokuma kumaşlar, giyim ve giyim aksesuarlarının geniş bir aralığında tarifeleri arttırdığını Resmi Gazete'de yayınlamıştır. Bu artışlar AB üyesi ve Türkiye ile serbest ticaret anlaşması olan ülkelere uygulanmamakta, en az gelişmiş ülkeler için ise daha az olarak uygulanmaktadır.

- İthalat Lisansı Uygulamaları ve Diğer Kısıtlamalar

Türkiye, satış sonrası hizmet ürünlerine (fotokopi makineleri, gelişmiş veri işleme donanımları, dizel jeneratörler gibi) ve tarım ürünlerine yönelik ithalat lisansı uygulamaktadır.

Bu uygulamanın şeffaflıktan uzak olması maliyeti artıran gecikmelere, demuraj¹⁰ uygulamalarına ve ticareti engelleyici diğer belirsizliklere neden olmaktadır. ABD'li üreticiler; baklagiller, fındık, kurutulmuş meyve, pamuk, hububat ve yağlı tohumlar gibi içerde üretilen gıdalarla rekabet eden ürünler için yurtiçi hasat dönemi boyunca ithalat lisansı almakta zorlandıklarını, bununla birlikte, son 2 yılda bu durumun iyileştiğini belirtmektedirler. Ayrıca, ABD'deki firmalar Türkiye'nin bütün gıda ithalatını etkileyen dokümantasyon işlemlerini tutarsız, şeffaflıktan uzak ve uluslararası uygulamalarla bağdaşmayan bir yapı olarak değerlendirmektedirler. Bu uygulamaların belirsizliği, sevkiyat esnasında ürünlerin limanlarda bekletilmesine neden olmaktadır.

- Kamu Satın Alımı

Türkiye DTÖ'nün Kamu Satın Alım Anlaşması'na taraf değil, gözlemcidir. Türkiye'nin kamu ihale kanununa göre yabancı şirketler belirlenmiş bir eşğin üzerindeki kamu ihalelerine katılabilirler. Kanun, yerli teklif verenler lehine %15'e kadar fiyat tercih hakkı imkânı sağlamaktadır. Yukarıda değinildiği gibi, kamu ihale kanununda yapılan değişiklikle bu uygulama kısmen revize edilerek teklif veren yabancılara karşı ayrımcılığı azaltıyor olsa da, böyle bir tercihli hükmün varlığı adil

¹⁰ Dış ticaret işlemlerinde konteynırdaki yükün boşaltılması için alıcı (ithalatçı) ve satıcının (ihracatçı) yaptığı anlaşmayla belirlenen sürenin aşılması halinde konteynır başına alıcı tarafından (navlun dışı) ödenen gecikme bedelidir.

rekabete bir engel olmaya devam etmektedir. ABD’li şirketler Türkiye’nin kamu satın alım sürecinin aşırı uzun ve karmaşık olduğundan şikâyet etmektedirler.

- İhracat Sübvansiyonları

Türkiye son yıllarda programlarını AB yönergeleri ve DTÖ taahhütlerine uyum sağlayacak şekle getirmesine rağmen, ihracatı arttırmak için pekçok teşvik kullanmaktadır. Yayınlanan ihracat sübvansiyonları ihracat değerinin %5 ile %20’si arasında değişmektedir ve 16 tarımsal ve işlenmiş tarımsal ürün kategorisine vergi indirimi, borç affı vb. biçimlerinde uygulanmaktadır.

- Entellektüel Mülkiyet Haklarının Korunması

Türkiye entellektüel mülkiyet hakları konusunda kamunun bilinçlendirilmesi ve eğitim girişimleri noktasında dikkate değer ilerlemeler kaydetmekle birlikte, 2011 yılında uygulamada gerilemeler yaşanmış, yeni bir gümrük vergisi çıkarılmasına rağmen, entellektüel mülkiyet haklarını korumanın iyileştirilmesine katkı sağlayacak nihâi patent ve ticari marka kanunlarının çıkarılmasında başarısız olunmuştur.

ABD ilaç şirketleri, Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan “Uygun Üretim Uygulamaları” sertifikaları kapsamında istenen şartların karşılanmasının zorluğu ve incelemelerin zaman almasının fiili ithalat engeli oluşturduğu konusunda artan bir şekilde şikâyette bulunmaktadırlar.

- Hizmet Engelleri

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından, hakaret içeren internet içeriklerinin mahkeme kararıyla yasaklanması işlemlerinin yerine getirilmesi noktasında; wordpress.com, sosyal ağ paylaşım sitesi MySpace ve video paylaşım sitesi YouTube’a erişimin yasaklanması gibi örneklerin hizmet engeli oluşturduğu vurgulanmaktadır. Yine muhasebeci ve yeminli mali müşavir olmak ve mahkemede müşterilerini temsil etmek için Türk vatandaşı olma zorunluluğu ve yabancı doktorların Türkiye’de çalışabilmeleri için Bakanlar Kurulu kararı gerekmesi gibi uygulamalar hizmet engeli olarak belirtilmektedir.

- Yatırım Engelleri

Enerji sektöründe özelleştirme sürecinde yargı kararları nedeniyle yaşanan gecikmeler, profesyonel ve kalifiye yabancılar için çalışma izni elde etmede zorluklarla karşılaşılmasının yaygın bir durum olduğu ve şirketlerin, başvuru sürecinin zaman kaybettirici ve pek çok belgeye gereksinim duyan bir yapısı olduğu yönünde şikâyetlerine değinilmektedir. Yine bazı iyileşmelerle birlikte hâlâ yabancıların mülk edinmesinde sınırlamalar olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, yabancı şirketlerin sahip olduğu mülklerle ilgili, iş alanları doğrultusunda kullanılmak kaydıyla herhangi bir sınırlama yoktur.

- Diğer Engeller

Türkiye, OECD anti-rüşvet anlaşmasını imzalayarak, yerli ve yabancılar açısından rüşvetin yasa dışı bir durum olduğuna ilişkin kanunu uygulamaya sokmuştur. Buna rağmen, Türkiye’de iş yapan pek çok yabancı firma bazı kamu görevlileri ve politikacıların yolsuzluk yaptığını düşünmektedirler. Aynı zamanda pek çok gözlemci tarafından, bir dereceye kadar yabancılara karşı ayrımcılık da içerecek şekilde, yargı sisteminin de dış etkilerle bazı şüpheli işlerinin olduğu düşünülmektedir.

Türkiye motor hacmine göre tüm motorlu taşıtlarda özel tüketim vergisini %37 ile %130 arasında uygulamaktadır. Bu durum ABD’den ithal edilen otomobiller üzerinde olumsuz yönde önemli bir etkiye yol açmaktadır.

- İyi Yönetişim

OECD’ye göre, Türkiye’nin bir bütün olarak iyi yönetim görünümü, alınan önlemler sonrası pozitifdir ve şeffaflık önemli derecede iyileşmiştir. Bununla birlikte OECD, Türkiye’nin denetim, ilgili gruplar arasındaki iletişim, azınlık hisselerinin korunması vb. alanlarda iyileştirmeler yapmaya ihtiyacı olduğunu belirtmektedir.

- İlaçlar

ABD ilaç endüstrisi Türk hükümeti tarafından getirilen geri ödeme politikalarına karşı şeffaflık eksikliği, zamanlama ve sürecin öngörülebilirliği nedeniyle endişelerini güçlü bir şekilde ifade etmektedirler. Sağlık Bakanlığı 2009 yılında endüstri ile ilaç harcamalarının 2012’ye kadar aşamalı bir şekilde artmasına izin veren bir protokol imzalamıştır. Bununla birlikte, 2010 ortasında Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bütçe kısıtına atıfta bulunarak ilaç endüstrisinden önemli fiyat indirimleri istemiştir. Bu indirim talebinin bazı ABD şirketlerini Türkiye’de yeni ürünlerini piyasaya sürmekten alıkoyabileceği belirtilmektedir.

3.3.2. ABD’nin Uyguladığı Dış Ticaret Kısıtlamaları

2011 yılı itibariyle yaklaşık 2.7 trilyon dolarlık bir mal ve hizmet ithalatı gerçekleştirmiş olan ABD’nin uyguladığı dış ticaret kısıtlamaları doğrudan ya da dolaylı birçok ülke gibi Türkiye’yi de etkilemektedir. Aşağıda bu kısıtlamalar hakkında bilgi verilecektir.

Gülsoy ve Koca (2012: 56-57) tarafından hazırlanan ABD ülke raporunda ABD’nin Türkiye’ye yönelik uyguladığı bazı engeller şu şekilde belirtilmektedir:

Hâlihazırda ABD Türkiye’den yaptığı ithalatta; karbon kaynaklı çelik tüp ve borular, makarna ve kesiti dikdörtgen veya kare şeklinde olan demir/çelikten tüp ve borular için anti-damping vergisi uygulamaktadır. Bu ürünler için uygulanan oranlar sırasıyla %0-23, %17-51 ve %27-41 arasında değişmektedir. ABD ayrıca, karbon kaynaklı çelik tüp ve borular ve makarna için telafi edici vergi de almaktadır. Bu vergilerin oranı da sırasıyla %7.26 ve %15.82’dir. Doğal olarak sözkonusu vergiler, bu ürünlerin ABD’ye ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir.

Buna karşın, inşaat demirlerine yönelik olarak 1997 yılından itibaren uygulanan anti-damping vergisinin 26 Mart 2008 tarihinden geçerli olmak üzere kaldırılmış olması olumlu bir gelişmedir. Bir diğer olumlu gelişme ise, fikri mülkiyet hakları uygulamalarında uzunca bir süre *öncelikli izleme listesinde* yer almış olan Türkiye'nin, 2008 yılındaki raporda *izleme listesine* yükseltilmiş olması ve 2009, 2010 ve 2011 yıllarında da bu konumunu sürdürmesidir.

AB Komisyonu tarafından 2008 yılında hazırlanan bir rapora göre ABD tarafından uygulanan ticareti kısıtlayıcı engellerden bazıları ise şunlardır¹¹:

- Kargo Ticareti:

ABD uluslararası deniz taşımacılığını muhtemel terörist saldırılara karşı korumak düşüncesiyle 2002 yılında konteynır taşımacılığına yeni düzenlemeler getirmiştir. Yeni uygulamaya göre, gemilerin ABD limanına girmeden önce daha hızlı bir biçimde kontrolden geçebilmeleri için belli teknolojik özellikleri taşımaları gerekmektedir. Bu uygulamaya bağlı olarak ABD gümrük biriminde de bazı değişiklikler yapılmıştır. Tüm bu düzenlemeler, önemli miktarda maliyete ve makine ve teçhizata ilişkin ürünlerin gemilerde uzun süre bekletilmesine neden olmaktadır.

13 Ekim 2006'da Başkan George Bush tarafından yeni bir yasa imzalanarak¹² yasal otoriteye 2002 yılında oluşturulan önlemlerin artırılması yetkisi verilmiştir. Bu yeni düzenleme limanların güvenliğini ve uluslararası arz zincirini etkileyecek birçok yeni uygulamayı içermektedir.

- Dokunulmazlık:

ABD'de uluslararası ticaret kanunlarıyla bağdaşmayan ve ticareti olumsuz etkileyen birçok hüküm bulunmaktadır. İran-Libya Yaptırım Anlaşması (ILSA), İran Özgürlük Destek Anlaşması gibi anlaşmalar ABD hükümetine kendi istedikleri yaptırımları uygulama imkânı vererek, ticaret ortaklarının ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir.

- Tek Taraflılık:

Tek taraflılık, tek taraflı yaptırımların ya da tek taraflı misilleme önlemlerinin bir biçimidir. Bu önlemler, ABD'nin başka bir ülkenin faaliyetlerine, yasalarına ilişkin değerlendirmesine göre belirlenmektedir. ABD, DTÖ'nün sınırlarını, anlaşmazlık çözümleri de dâhil olmak üzere en rahat biçimiyle kullanmaktadır, ancak tek taraflılık bu sınırlara dâhil değildir.

- Tarifeler:

Uruguay görüşmelerinde gerçekleştirilen önemli orandaki tarife indirimleri ve bazılarının da kaldırılmasının dışında ABD, gıda sektöründeki birçok üründe ve tekstil,

¹¹ U.S. Barriers to Trade and Investment Report for 2007, European Commission, April 2008, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/april/tradoc_138559.pdf, Erişim Tarihi: 03.02.2012.

¹² SAFE Port Act.

ayakkabı, deri mamulleri, seramik ve cam mamullerinde önemli miktarda vergi uygulamaktadır.

Yine ithal edilen pamuk ürünleri üzerindeki harcın alanının genişletilmesi ve arttırılması ile yurtiçi yün endüstrisi için fon programına konfeksiyon ithalatından gelir aktarılması öngörülmektedir (<http://www.globaltradealert.org/...>).

- Regülasyon Uyuşmazlıkları:

ABD'nin ihraç ürünlerine getirdiği tarife dışı düzenlemeler "DTÖ Dış Ticarete Teknik Engeller Anlaşması" hükümlerine çoğunlukla uymamakta ve getirilen standartlar yetkili uluslararası kurumların belirlediği sınırlarla bağdaşmamaktadır. İhracatçılar ABD piyasalarına ürünlerini getirmek istediklerinde tüketici ve çevreyi koruma amaçlı birçok teknik engelle karşılaşmaktadırlar.

Tekstil ürünleri ile ilgili dokümantasyon ve etiketleme düzenlemeleri, Otomobil Etiketleme Yasası, Eczacılık Ürünleri Başvuru Sistemi karşılaşılan engellerden bazılarıdır. Kozmetik ürünleri de birçok yasal düzenlemeyle çeşitli etiketleme uygulamalarına tâbidir.

2002 yılında imzalanan "Biyoterörizm Yasası", ABD ile yapılacak gıda ürünleri ve diğer beslenme ürünleri ticaretine birçok yük getirmiştir ve ABD, gıda ürünlerinin ithalatına ilişkin düzenlemelerini arttırmaya yönelik hazırlıklarını sürdürmektedir.

1998 Amerikan Balık Ürünleri Yasası gereği yabancı tekneler balıkçılık lisansı alamazlar. Tekstil ürünlerine uygulanan menşe kuralları, ticareti oldukça sınırlayıcı bir faktördür. 1937 yılında çıkarılan bir yasa ile birçok tarımsal ürünün ithalatı birtakım hacim, kalite, olgunluk vb. koşullarla uyuşmadığı sürece yasaklanmıştır. Birçok kısıtlama ilk önce yerel ve yabancı üreticiler arasında, ikinci olarak da farklı yabancı üreticiler arasında ayrımcılığa neden olmakta, maliyetleri artırmaktadır.

Ticaret için teknik engeller çerçevesinde birçok ilave prosedürün yerine getirilmesi istenerek, konfeksiyon için gümrük uygulamalarının sıklaştırılması sözkonusudur. Bir diğer teknik engel, kayıtlı yurtiçi acentelerin olmaması durumunda imalatçıların ürünlerinin ithalatının yasaklanması için hazırlanan yasa tasarısıdır (<http://www.globaltradealert.org/...>).

- İthalat Yasakları:

1962 yılında imzalanan ticareti genişletme anlaşması gereğince ABD sanayisi ulusal güvenlik gerekçesiyle diğer ülkelerin ithalatını yasaklayabilmektedir. Bu durum ABD'deki imalatçıların ulusal güvenliği bahane ederek gerçekte uluslararası rekabeti engelleyecek uygulamalara başvurmalarına zemin hazırlamaktadır. Aynı şekilde ulusal güvenlik gerekçesiyle kimya sektöründe ve gemicilik sektöründe de benzer girişimler görülmektedir. 1972 yılında çıkarılan "Deniz Memelilerini Koruma Yasası" hayvan haklarını korumaktan ziyade ticareti engelleyici bir yapıya dönüşmüştür.

- Gümrüklerdeki Diğer Uygulamalar:

İhracatçılar gümrüklerde birçok ek engel ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunlar arasında ithalat kullanıcı bedelleri, ithalatlar üzerindeki aşırı faturalama düzenlemeleri yer almaktadır. Bu uygulamalar tarifeler kadar ticareti engellemektedir. İthalat kullanıcı bedellerinin en belirgin olanı mal işleme bedelidir. Bu bedel bütün mallarda geçerlidir. Yalnızca en az gelişmiş ülkelerden ithal edilen mallarda bu bedel talep edilmemektedir.

- Hijyen ve Bitki Sağlığı Önlemleri:

Tarımsal alanda birçok hijyen ve bitki sağlığı önlemi bulunmaktadır. Özellikle hayvansal ürünlerin ticaretinde ciddi kısıtlamalar vardır. 1997 yılından itibaren büyükbaş hayvanlarda görülen süngerimsi beyin hastalığı ile ilgili olarak koyun, keçi, sığır gibi hayvanların ithalatına özel düzenlemeler getirilmiştir.

Hayvan sağlığı koruma önlemleri nedeniyle beyaz et ve diğer hayvan türleri ithalatında da önemli engeller vardır. Pastörize süt ürünleri ve süttten yapılan diğer ürünlerin ithalatı durdurulmuştur. Sebzeler, meyveler ve diğer bitki ürünlerinin ithali için de bitki zararlıları risk analizinin yapılması zorunludur.

Hijyen ve bitki sağlığı önlemi kapsamında, Haziran 2011 tarihli deniz ürünlerinin denetiminin koordinasyonu için yasa tasarısı birçok prosedürün yerine getirilmesini gerekli kılmaktadır. Temmuz 2009 tarihli yeni gıda güvenliği düzenlemesi de ilave prosedürler getirmektedir (<http://www.globaltradealert.org/...>).

Ekim 2011’de, süt ürünleri ihracat teşvik programı yürürlükten kaldırılarak, bu alanda faaliyet gösteren çiftçiler için sübvansiyon ve diğer desteklerle ilgili yeni düzenlemelere gidilirken, yine Ekim 2011’de belli süt ürünlerinden alınan harç bedeli 150 dolardan 170 dolara çıkarılmıştır. Mayıs 2010’da getirilen biyoyakıt sübvansiyonları için ABD vatandaşlığı koşulu getiren uygulama ise yerel unsur gereksinimini şart koşan bir önlem çeşididir (<http://www.globaltradealert.org/...>).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1929 Ekonomik Buhranı’ndan bu yana yaşanan en büyük kriz olarak nitelendirilen 2008 küresel finansal krizi, başta ABD olmak üzere birçok ülkeyi derinden etkilemiştir. Krizin ülkeler üzerindeki etkisi öylesine büyük olmuştur ki, bugün bile çoğu Avrupa ülkesi (başta Yunanistan, İspanya ve Portekiz olmak üzere) toparlanmayı başaramamıştır. Bu nedenle 2008 Krizine 1929 Büyük Buhranı’nı hatırlatırcasına “Büyük Durgunluk” adı da verilmektedir.

İlk etapta finansal göstergelerde bozulmaya yol açan küresel kriz, sonrasında hızlı bir şekilde yayılarak makroekonomik göstergeler üzerinde de ciddi etkiler doğurmuştur. Örneğin, Dünya genelinde mal ve hizmet ihracatı 2009 yılında yaklaşık olarak %10 daralmıştır. Kriz sürecinde, çalışmanın da içeriğini oluşturan ABD ve

Türkiye'nin dış ticaret göstergelerinde de buna benzer bir durum yaşanmıştır. Türkiye'nin ve ABD'nin mal ve hizmet ihracatında sırasıyla yaklaşık olarak %8 ve %9 oranlarında küçülme olmuştur.

Uluslararası Ticaret Merkezi tarafından hazırlanan "Ticaret Performans Endeksi"ne göre Türkiye gerek 2007 gerekse de 2009 yıllarında giyim ve ulaşım ekipmanlarının ihracatında iyi bir performans ortaya koyarken, mineraller ve ilaç sektöründe arzu edilen yerde değildir. Ancak kriz esnasında performansın iyi olmadığı bu sektörlerde piyasa çeşitlendirmesi yapan ülkeler arasında ilk sırada yer alarak ihracat pazarlarına olan bağımlılığı ve dış şoklara karşı kırılabilirlikleri azaltma yönünde önemli bir gelişme göstermiştir. Türkiye'de 2009 yılında, sadece giyim sektörünün ihracatında daralma (%1 oranında) yaşanmıştır. ABD ise ilaç sektöründe dünyada ilk sıralarda gelen ülkelerdendir. 2009 yılında krizin etkisiyle ulaşım ekipmanı ile bilim-teknoloji ve tüketici elektroniği sektörlerinin ihracatında sırasıyla %12 ve %2 oranında daralma yaşanmıştır. Performans endeksleri genel olarak değerlendirildiğinde krizin sektörler üzerindeki etkisi de açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İkili ticaret ele alındığında, 2004 yılında ABD'ye yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatının içerisindeki payı yaklaşık %8 iken, takip eden yıllarda devamlı azalarak 2008 yılına gelindiğinde %3 seviyesine gerilemiştir.

AB Komisyonu Ticaret Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan, potansiyel olarak ticareti kısıtlayıcı önlemlerle ilgili dokuzuncu rapora göre, Türkiye'de Ekim 2008-Mayıs 2012 döneminde 12, ABD'de ise 8 önlem alınmıştır. Buradan her iki ülkenin kısıtlayıcı önlemleri etkin bir şekilde krizden çıkış yollarından birisi olarak kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Kısıtlayıcı uygulamalara yer verilmesi, iki ülke arasındaki ticaret hacminin potansiyel kapasitesinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. DTM (2011)'de mevcut üretim ve ihracat deseni altında Türkiye'nin en fazla sayıda ülkede gelişme potansiyeline sahip ilk 10 sektörün; elektrikli makine ve cihazlar, aksam ve parçaları; motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet; mobilyalar; makine, cihaz, alet ve parçaları; eczacılık ürünleri; plastik ve plastikten mamul eşya; cam ve cam eşya; kauçuk ve kauçuktan eşya; deri eşya ve taş, alçı, çimento, amyant ve mika sektörleri olduğu vurgulanmaktadır. Bu sektörlerden katma değeri daha yüksek olan sektörlerdeki üretime ağırlık vererek bunların ihracatına yönelmesi, ABD ile olan ticaret potansiyelinin artırılmasına katkı sağlayabilir.

Türkiye ve ABD'nin genel olarak dış ticaret yapıları ele alındığında, Türkiye'nin ABD'ye göre katma değeri yüksek olmayan sektörlerde uzmanlaştığı söylenebilir. Yatırım ve ara malları ithalatının yüksek olması, Türkiye'de üretilen ürünlerin dışarıya bağımlılığını artırmakta ve bu durum Türkiye'de üretilen ürünlerde katma değerinin yüksek olmamasına neden olmaktadır. Bu durum cari denge açısından da olumsuz bir duruma neden olmaktadır. Türkiye'nin alınacak tedbirlerle orta ve uzun dönemde ara ve yatırım mallarını kendisinin üreteceği, katma değeri ve rekabet gücü daha yüksek ürünler üretmesi bu problemin giderilmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Yine bu kapsamda; inovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerine ağırlık verilmeli, fikri ve sınai mülkiyete önem verilmeli, buluş özendirilmeli ve teşvik edilmeli, ulusal büyüme dinamiğinin yerel dinamiklere dayalı olduğu göz önüne alınarak üniversite-

sanayi işbirlikleri geliştirilmeli, kamu kurumlarında etkinlik ve verimlilik artırılmalı, kümelenme ve networking (şebekeleşme) faaliyetleri hız kazanmalıdır.

Sonuç olarak; Küresel Krizin Türkiye ve ABD dış ticareti üzerine olumsuz etkilerinin olduğu ve her iki ülke tarafından uygulanan korumacı politikaların bu ülkeler arasındaki dış ticareti negatif olarak etkilediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Dergiler:

Erixon, F., & Sally, R., (2010), ECIPE Working Paper No. 02, “Trade, Globalization and Emerging Protectionism Since the Crisis”, The European Center for International Political Economy.

Işık, N., Tuba, T., (2011), “Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki Rolü”, *Avrasya Etütleri Dergisi*, 39, 2011-1, TİKA, ss. 7-48.

Kalaycı, İ., (2011), “Küresel Finans Krizine Karşı Korumacılık: Bir GFZT Yaklaşımı”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 83, Ekim-Aralık 2011, <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der83m4.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2012.

Liu, W., Clifton W. P., and Hongguang, L., (2009), “The Global Economic Crisis and China’s Foreign Trade”, *Eurasian Geography and Economics*, 50, No. 5, pp. 497–512. DOI: 10.2747/1539-7216.50.5.497, Bellwether Publishing, Ltd.

Mishkin, F.S., (1996), “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, in Michael Bruno and Boris Pleskovic, eds., *Annual World Bank Conference on Development Economics*, (World Bank: Washington D.C.): 29-62.

Raporlar:

Bal, K., (2011), “Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri Pazarındaki İhracat Performansının Farklı Açılardan Analizi ve Türkiye İçin Öneriler”, T.C. Washington Büyükelçiliği,

<http://www.aia-istanbul.org/files/etkinlikler/abd-ulke-gunu-2012/turkiye'nin-abd-performans-analizi.pdf>, Erişim Tarihi: 02.01.2013.

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM),(2011), “Küresel Ticarete Türkiye’nin Yeniden Konumlandırılması, Dış Ticarete Yeni Rotalar”, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/BAE0F743-D8D3-8566-4520CC2300204CFE/29Haziran_sunum_Z.CAGLAYAN.pdf, Erişim Tarihi: 13.02.2012.

European Commission, “Ninth Report On Potentially Trade Restrictive Measures, European Commission Directorate-General For Trade, Identified in the Context of the Financial and Economic Crisis”, September 2011- 1 May 2012, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/june/tradoc_149526.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2012

European Commission, “U.S. Barriers to Trade and Investment Report for 2007”, April 2008, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/april/tradoc_138559.pdf, Erişim Tarihi: 03.02.2012.

Evenett, S., (2009), “The Unrelenting Pressure of Protectionism: The 3rd GTA Report”, Centre For Economic Policy Research (CEPR), 216

http://www.globaltradealert.org/sites/default/files/GTA_report_3.pdf, Erişim Tarihi:10.12.2012.

Gülsoy, E., Koca, E., (2012), “ABD Ülke Raporu”, T.C. Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, Ülke Masaları 1 Dairesi Amerika Şubesi, <http://www.aia-istanbul.org/files/etkinlikler/abd-ulke-gunu-2012/abd-rapor-06-03-2012.pdf>, Erişim Tarihi:03.01.2013.

Hazine Müsteşarlığı (HM), (2009), “Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri”, http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf, Erişim Tarihi:26.02.2012.

Nanto, Dick K., (2009), “The Global Financial Crisis: Foreign and Trade Policy Effects”, Washington DC: Congressional Research Service, 7-5700, April 7, http://assets.opencrs.com/rpts/R40496_20090407.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2012.

Office of the United States Trade Representative, (2012), “National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers”, <http://www.ustr.gov/sites/default/files/Turkey.pdf>, Erişim Tarihi: 20.12.2012.

United Nations (UN), (2010), “International Trade After the Economic Crisis: Challenges and New Opportunities”, http://unctad.org/en/Docs/ditctab20102_en.pdf, Erişim Tarihi: 13.02.2012.

Uygur, E., (2010), “The Global Crisis and the Turkish Economy”, TWN Global Economy Series , s. 1-66,

http://www.finance.thirdworldnetwork.net/file_dir/6158100194dca5b2b6bb0f.pdf, Erişim Tarihi: 13.02.2012.

Diğer Kaynaklar

Board of Governors of Federal Reserve System, Data Download Program, <http://www.federalreserve.gov/datadownload/>,

Database of State Incentives for Renewables & Efficiency, <http://www.dsireusa.org>, Erişim Tarihi: 25.02.2012.

Ekonomi Bakanlığı, Dış Ticaret Verileri, Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=7145D543-D8D3-8566-4520DFB6CC4A86BA>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

Ekonomi Bakanlığı, Dış Ticaret Verileri,

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=79192159-19DB-2C7D-3D5AE56731D11E50>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

GTA

http://www.globaltradealert.org/measure?tid=218&tid_1=494&tid_3=All,

Database,

Erişim Tarihi: 16.12.2012.

International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook Database, September 2012. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weoselgr.aspx>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

International Trade Center, <http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/TPIC.aspx?RP=004&SC=01&YR=2009>, Erişim Tarihi: 13.02.2012.

International Trade Center, Technical Notes, <http://legacy.intracen.org/appli1/TradeCom/Documents/TradeCompMap-Trade%20Performance%20Index-UserGuide-EN.pdf>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

SELECTUSA, <http://selectusa.commerce.gov>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

Türkiye Bankalar Birliği, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Istatistiki_Raporlar.aspx, Erişim Tarihi: 29.11.2012.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

US Department of Energy Loan Programs Office, <http://www.lgprogram.energy.gov>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey_tr_saglik_ilac_130711.pdf, Erişim Tarihi:13.02.2012.

<http://www.intracen.org/country/turkey-full/>, Erişim Tarihi: 14.02.2012.

<http://www.tradingeconomics.com/Economics/Imports.aspx?Symbol=USD>, Erişim Tarihi: 14.02.2012.